

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ  
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ  
Економічний факультет

ПОГОДЖЕНО  
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ  
Завідувач кафедри економіки

\_\_\_\_\_  
(підпис)                      Андрій  
МУЗИЧЕНКО

\_\_\_\_\_  
(підпис)                      Вікторія  
БАЙДАЛА

" \_\_\_\_ " \_\_\_\_\_ 2025р.

" \_\_\_\_ " \_\_\_\_\_ 2025р.

**МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**  
на тему  
**«Економічна ефективність виробництва та реалізації  
молока у сільськогосподарському підприємстві»**

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо - професійна**

Гарант освітньої програми  
к.е.н., доцент

**Тетяна ГУЦУЛ**

\_\_\_\_\_  
(підпис)

Керівник кваліфікаційної  
магістерської роботи  
к.е.н., доцент

**Людмила СТЕПАСЮК**

\_\_\_\_\_  
(підпис)

Виконала

**Катерина ГУРІНА**

\_\_\_\_\_  
(підпис)

Київ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ  
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ  
Економічний факультет**

**ЗАТВЕРДЖУЮ**  
Завідувач кафедри економіки  
д.е.н., проф. \_\_\_\_\_ **Вікторія БАЙДАЛА**  
" \_\_\_\_ " \_\_\_\_\_ 2024р.

**ЗАВДАННЯ  
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧУ**

**Гуриній Катерині Валеріївні**  
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність **051 Економіка**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Економічна ефективність виробництва та реалізації молока у сільськогосподарському підприємстві»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 16 жовтня 2024р. №1853 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру \_\_\_\_\_

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: матеріали статистичних збірників Державної служби статистики України, дані ТОВ «ФК ЛТД» Білоцерківського району Київської області, вітчизняні та зарубіжні праці вчених-економістів, наукові публікації, результати власних досліджень і розрахунків.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні основи оцінки економічної ефективності виробництва і реалізації молока.
2. Сучасний стан виробництва та ефективності реалізації молока в \_\_\_\_\_ ТОВ «ФК ЛТД» Білоцерківського району Київської області.
3. Напрями підвищення ефективності виробництва та реалізації молока.

Перелік графічного матеріалу 24 таблиці, 15 рисунків

Дата видачі завдання " \_\_\_\_ " \_\_\_\_\_ 2024 р.

<b>Керівник магістерської кваліфікаційної роботи</b>	_____	<b>Людмила СТЕПАСЮК</b>
<b>Завдання прийняв до виконання</b>	_____	<b>Катерина ГУРИНА</b>

## РЕФЕРАТ

Магістерська робота написана українською мовою, складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій. Викладена на 73 сторінках машинописного тексту, ілюстрована 24 таблицями та 15 рисунками. Список використаної літератури складає 47 джерел.

*Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретико-методичних основ оцінки економічної ефективності виробництва й реалізації молока та визначення основних напрямів щодо її підвищення.*

Відповідно до поставленої мети були визначені та обґрунтовані *такі завдання:*

- узагальнити теоретичні основи економічної ефективності виробництва молока;
- обґрунтувати методичні підходи до оцінки економічної ефективності виробництва та реалізації молока;
- охарактеризувати сучасний стан та розкрити значення виробництва молока в аграрному секторі економіки України;
- охарактеризувати стан та динаміку виробництва молока в досліджуваному господарстві;
- здійснити оцінку економічної ефективності виробництва молока та каналів його збуту;
- здійснити прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшення поголів'я корів;
- обґрунтувати впровадження інноваційних технологій при виробництві молока;
- обґрунтувати посилення позицій на ринку через об'єднання виробників молочної продукції.

*Предметом дослідження є сукупність теоретичних й методичних засад економічної ефективності виробництва та реалізації молока.*

*Об'єктом дослідження є процеси підвищення ефективності виробництва та реалізації молока в ТОВ «ФК ЛТД» Білоцерківського району Київської області.*

*Ключові слова:* молоко, ефективність, виробництво, реалізація, прибуток.

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП.....</b>	<b>6</b>
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА .....</b>	<b>8</b>
1.1. Суть та види економічної ефективності виробництва молока.....	8
1.2.Сучасний стан та значення виробництва молока в аграрному секторі економіки України.....	14
1.3. Методичні підходи до оцінки економічної ефективності виробництва та реалізації молока.....	20
Висновки до розділу 1.....	26
<b>РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА ТА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА В ТОВ «ФК ЛТД» БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....</b>	<b>27</b>
2.1.Організаційно-економічна характеристика господарства .....	27
2.2. Стан та динаміка виробництва молока в підприємстві.....	43
2.3.Аналіз ефективності реалізації молока .....	45
Висновки до розділу 2.....	53
<b>РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА .....</b>	<b>54</b>
3.1. Прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшення поголів'я корів.....	54
3.2. Впровадження інноваційних технологій при виробництві молока..	58
3.3. Посилення позицій на ринку через об'єднання виробників.....	62
Висновки до розділу 3.....	65
<b>ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ .....</b>	<b>66</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....</b>	<b>69</b>

## ВСТУП

Значення молока і молокопродуктів у забезпеченні продовольчої безпеки є досить вагомим. Тому, вирішення соціальних та економічних проблем в сільській місцевості вимагає не лише теоретичного обґрунтування подальшого розвитку молочної галузі, а й реальних конкретних кроків у формуванні ринку молока і молочних продуктів із врахуванням світового досвіду та вітчизняних реалій.

Реалізація продукції є підсумковим етапом у діяльності будь-якого товаровиробника. Адже, від ефективності організації збутової діяльності значною мірою залежать фінансові результати господарської діяльності підприємства будь-якої форми власності. Навіть за умови наявності високопродуктивної худоби, використання сучасних технологій, раціональної організації виробничих процесів підприємство може зазнати втрат, якщо не належним чином буде налагоджений збут. Отже, система реалізації продукції виступає одним із ключових чинників економічної стабільності підприємства.

*Метою магістерської роботи* є обґрунтування теоретико-методичних основ оцінки економічної ефективності виробництва й реалізації молока та визначення основних напрямів щодо її підвищення.

Відповідно до поставленої мети були визначені та обґрунтовані *такі завдання*:

- узагальнити теоретичні основи економічної ефективності виробництва молока;
- обґрунтувати методичні підходи до оцінки економічної ефективності виробництва та реалізації молока;
- охарактеризувати сучасний стан та розкрити значення виробництва молока в аграрному секторі економіки України;
- охарактеризувати стан та динаміку виробництва молока в досліджуваному господарстві;
- здійснити оцінку економічної ефективності виробництва молока та каналів його збуту;
- здійснити прогноз збільшення прибутку підприємства за умови

збільшення поголів'я корів;

- обґрунтувати впровадження інноваційних технологій при виробництві молока;

- обґрунтувати посилення позицій на ринку через об'єднання виробників молочної продукції.

*Предметом дослідження є сукупність теоретичних й методичних засад економічної ефективності виробництва та реалізації молока.*

*Об'єктом дослідження є процеси підвищення ефективності виробництва та реалізації молока в ТОВ «ФК ЛТД» Білоцерківського району Київської області.*

*Методи дослідження.* В процесі написання магістерської роботи були застосовані наступні методи дослідження: абстрактно-логічний (для узагальнення теоретичних положень зазначених категорій); монографічний (для більш детального вивчення економічної діяльності досліджуваного підприємства); економіко-статистичні методи (для проведення аналізу тенденцій розвитку виробництва і реалізації молока); розрахунково-конструктивний (для визначення показників ефективності виробництва і реалізації молока).

Інформаційною базою проведеного дослідження слугували матеріали статистичних збірників Державної служби статистики України, дані ТОВ «ФК ЛТД» Білоцерківського району Київської області, вітчизняні та зарубіжні праці вчених-економістів, наукові публікації, результати власних досліджень і розрахунків.

За результатами дослідження опубліковано тези: Степасюк Л.М., Гурина К.В. Ринок молока: аналіз та вектори розвитку. Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: Матеріали чотирнадцятої міжнар. наук.-практ. конф., 12 вересня 2025 р. Одеса: ОНЕУ, 2025. С. 44-46

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА

#### 1.1. Суть та види економічної ефективності виробництва молока

Категорія «ефективність» є багатовимірним, узагальнюючим, результативним показником будь-якого виду діяльності підприємства. В даній економічній категорії сконцентровано комплекс взаємопов'язаних чинників, які генерують її рівень і визначають основні тенденції змін у динаміці.

Нині, в умовах сьогодення підприємства функціонують в умовах нестабільного, динамічного бізнес-середовища, тому, щоб утримувати свої позиції на ринку та зберегти конкурентоспроможність вони змушені постійно вдосконалюватися. Зважаючи на це, пріоритетним завданням розвитку будь-якого підприємства має бути забезпечення високого рівня ефективності його діяльності.

Незважаючи на те, що в науковій літературі існує значна кількість теоретичних підходів [5,10,32,42] до визначення поняття «ефективність» проблема аналізу даної економічної категорії постійно знаходиться в центрі активної наукової дискусії. Ефективність виступає центральною категорією при оцінці господарської діяльності суб'єктів підприємництва, так як пронизує всі управлінські процеси: від планування господарської діяльності і прийняття управлінських рішень до контролю та чіткої координації поточних операцій. Це є свідченням того, що ефективність виступає важливою характеристикою діяльності будь-якого підприємства.

На сьогодні, науковці не проводять чітких меж між такими поняттями як «ефективність», «економічна ефективність» та «ефективність діяльності підприємства», зважаючи на те, що ці терміни досить часто використовуються як взаємозамінні, надаючи перевагу передусім «економічній ефективності». Проте зазначимо, що при порівнянні зазначених понять, ефективність виділяють як основну категорію.

Аналіз наукової літератури свідчить, що в ній висвітлено різні підходи до визначення поняття ефективності. Так, О. Літвінов вважає, що в економічній літературі поняття «ефективність» вперше почало розглядатися англійським економістом, засновником класичної політичної економії Вільямом Петі та французьким економістом Франсуа Кене, які визначали дане поняття не як самостійне, а для оцінки тих чи інших урядових чи приватних заходів, у відповідності до того, чи впливають вони на активізацію економічної діяльності [26].

Думки більшості інших науковців [5,32,42] сходяться на тому, що засновником теорії економічної ефективності є шотландський економіст Адам Сміт. Вони вважають, що саме з цього періоду термін «ефективність» почав розглядатися як окрема економічна категорія і відображати відношення результату до витрат.

Детальний аналіз підходів щодо визначення суті ефективності, дозволив виявити, що більша кількість авторів розглядають дане поняття здебільшого відображаючи його чисто розрахунковий аспект. Так, для прикладу, Джон Мейнард Кейнс розглядав ефективність як «відношення між очікуваним доходом та ціною виробництва» [21].

Ще одна спільнота науковців вважають, що початкові спроби визначення сутності економічної ефективності виробництва висвітлені у працях К. Маркса та Ф. Енгельса. Так, у своїй праці «Капітал» К. Маркс характеризував ефективність капіталістичного способу виробництва таким чином: «Постійна мета капіталістичного виробництва полягає у тому, щоб за мінімуму авансованого капіталу виробити максимум додаткової вартості або додаткового продукту» [21].

Класик економічної науки зазначав, що виробництво ефективне, якщо «...за мінімуму авансованого капіталу виробляється максимум доданої вартості...». І ефективність означає «...виробляти даний продукт із можливо нижчими витратами сил і засобів» [15,21]. К. Маркс пов'язував економічну ефективність саме із законом заощадження робочого часу робітників.

Вітчизняні науковці також досить активно досліджують теоретичний зміст та визначають сутність ефективності. Тому, висвітленню теоретичного змісту поняття «ефективність» присвячено значну кількість наукових праць як вітчизняних так і зарубіжних вчених. Відмінності в даних підходах полягають у трактуванні та ключових ознаках, які вбачаються авторами.

Відповідно до здійсненого дослідження, встановлено, що науковці до таких ознак відносять: результативність певного процесу, співвідношення ефекту до витрат, досягнення найбільш оптимального результату, результативність (продуктивність), оцінка одержаного результату, стабільність економічного зростання та подальшого розвитку. Тому, зважаючи на опрацьований матеріал, можна дійти висновку, що ефективність є комплексною характеристикою, яка відображає результативність певного виробничого процесу або певної діяльності і визначається співвідношенням отриманого результату або ефекту до витрат, спрямованих на його досягнення.

Ефективність виробництва, як економічна категорія, відображає суть процесу розширеного відтворення, тобто досягнення найкращих результатів за найменших витрат. Калініченко О. В., Плотник О. Д. [22] вважають, що для підвищення ефективності виробництва потрібно, щоб на кожну одиницю виробничих витрат (ресурсів) одержували більшу вартість продукції і, як наслідок, доходу. Автори також вважають, що для об'єктивної оцінки ефективності виробництва потрібно брати до уваги оцінку тих витрат (ресурсів), які дають можливість отримати ті чи інші результати. Крім того, на думку тих же науковців, на ефективність виробництва значний вплив має така низка факторів: енергетичний потенціал ґрунту, природно-кліматичні умови, сезонність виробництва, використання живих організмів, забезпеченість сучасними високопродуктивними технічними засобами, рівень розвитку інноваційних технологій, рівень організаційно-економічних заходів.

Значна когорта науковців вважають за необхідне розрізнати поняття «ефект» (або результат) і «ефективність». Так, дійсно, ми також вважаємо, що це різні поняття. Адже, ефект є результатом тих чи інших заходів, які здійснюються в аграрному виробництві і характеризується збільшенням урожайності

сільськогосподарських культур. А ефективність виробництва визначається як відношення ефекту (результату) до витрат (ресурсів), що забезпечили такий результат [22].

«Ефективність – це співвідношення результатів виробництва (кількості створених економічних благ – товарів і послуг) та витрат виробничих ресурсів на їх виробництво» [32]. Отже, саме в такий спосіб суспільство намагається оцінити обсяг виробництва продукції в розрахунку на одиницю витрачених ресурсів. На думку Андрійчука В.Г. [4] «ефективність є інтегрованою економічною категорією, що відображає виробничі відносини щодо економії сукупних затрат живої та уречевленої праці на одержання кінцевого позитивного результату».

На рівні підприємства категорія «ефективність» характеризує зв'язок між величиною отриманого результату та кількістю інвестованих або витрачених у виробництві ресурсів» [4]. Тобто, використання меншого обсягу виробничих ресурсів, або такого ж самого, може привести до одержання більшого результату (інтенсивна ефективність) або ж використання більшого обсягу виробничих ресурсів може привести до одержання максимально можливого результату (екстенсивна ефективність).

Як економічна категорія ефективність має такі види: [43].

- економічна ефективність (характеризує співвідношення витрат із результатами діяльності підприємства);
- соціальна ефективність (характеризує співвідношення витрат із соціальними результатами діяльності підприємства);
- екологічна ефективність (відображає співвідношення витрат із екологічними результатами).

Вікіпедія трактує економічну ефективність, як «результативність економічної системи, виражену у співвідношенні корисних кінцевих результатів її функціонування до витрачених ресурсів» [9].

Як інтегральний показник ефективності на різних рівнях економічної системи економічна ефективність є підсумковою характеристикою функціонування національної економіки країни.

В.Г. Андрійчук зазначає, що «економічна ефективність – це відношення між отримуваними результатами виробництва, тобто продукцією та матеріальними послугами, з одного боку, і витратами праці та засобами виробництва, з іншого боку» [4].

Наразі, вивчення підходів наукової спільноти до тлумачення сутності економічної категорії «ефективність» [5,10,32,] можна виділити два основних напрями, а саме ресурсний і результатний.

Представники першого напрямку при трактуванні сутності поняття «ефективність» ключову увагу зосереджують на особливостях використання виробничих ресурсів, розглядаючи ефективність через раціональність та економічність використання ресурсів.

На відміну від першого, представники другого напрямку в основу визначення зазначеного поняття покладають результативність діяльності у співвідношенні із витраченими ресурсами для досягнення такого результату. Тому, зважаючи на вивчення трактувань зазначеної категорії спробуємо узагальнити наведені визначення і сформулювати підсумкове її розуміння: ефективність діяльності підприємства є комплексною характеристикою, що відображає співвідношення між результатами діяльності підприємства та витратами або ресурсами, понесеними на її виробництво, та визначає перспективи розвитку господарюючого суб'єкта у довгостроковому періоді.

Ефективність, як комплексна характеристика, має ряд притаманних їй ознак. До основних таких ознак відносять наступні: [43].

1) комплексний характер – зважаючи на те, що ефективність діяльності підприємства охоплює всі напрями його діяльності, тому не може бути визначена за допомогою одного показника;

2) відносний (порівняльний) характер – суть ефективності як економічної категорії має на увазі не вимірювання абсолютного результату діяльності, а співставлення його з виробничими витратами, які були понесені на досягнення такого результату, або з необхідними для його досягнення виробничими ресурсами;

3) залежність від чинників зовнішнього і внутрішнього середовища – зважаючи на те, що ефективність характеризує економічну діяльність підприємства в цілому, вона знаходиться під впливом тих факторів, які визначають та забезпечують умови функціонування суб'єкта господарювання;

4) ефективність є одним із головних критеріїв для оцінки управлінської діяльності, так як відображає якість та раціональність прийнятих управлінських рішень.

До того ж, ефективність є одним із найбільш важливих чинників впливу на інвестиційну привабливість підприємства. Адже, питання активізації інвестиційних процесів, особливо на сьогоднішній день, в умовах воєнного стану, в якому країна перебуває вже четвертий рік є актуальними для української економіки. Нині, як ніколи сучасний розвиток економіки України досить тісно пов'язаний з інвестиційними процесами, які виступають рушійною силою інтеграції національної економіки у світове господарство.

Досить своєрідною думкою, яка полягає у відході від традиційного погляду на ефективність як співвідношення «результату до витрат» і сприйняття ефективності як поняття, яке відбиває самостійний процес в економіці є наукові підходи Батракова Т. І. [5].

Автор вважає, що ефективність – це показник прагнення до кінцевого результату, проте не сам результат, а варіант правильності, точності наряду до нього. Тому, для визначення ефективності потрібно відмовитися від прийнятого розуміння її як простого відношення або коефіцієнта. Батраков Т.І. вважає, що сенс ефективності виражається в чомусь іншому. Варто лише знайти замінник, із яким погодяться фахівці, які займаються вивченням та дослідженням економічних процесів, а саме: можливо визначати ефективність таким математичним поняттям як вектор, що дає можливість визначити напрям розвитку виробництва, який є найбільш вірним. Якщо підприємство рухається у правильному напрямі, воно є ефективним. В цілому «вектор можна розглядати як спрямований відрізок, як клас еквівалентних спрямованих відрізків, як елемент векторного простору, паралельне перенесення. При будь-якому підході

до цього поняття вектор є геометричним об'єктом, що характеризується напрямом, довжиною (величиною) і правилом складання векторів» [5].

Отже, заміна категорії «ефективність» – коефіцієнт на категорію «ефективність – вектор» буде сприяти більш точнішому розумінню процесів, які відбуваються в економіці, а прийняття пропозиції стосовно визнання тотожності таких категорій як «ефективність» і «вектор» дасть можливість формалізувати категорії, якими ми оперуємо у ході виміру та оцінки організаційної ефективності виробничих систем.

Проте, узагальнюючи наукові погляди як вітчизняних так і зарубіжних вчених, зазначимо, що економічна ефективність виробництва – це показник, що показує наскільки підприємство ефективно використовує свої ресурси (трудові, матеріальні, інноваційні, інвестиційні) для досягнення запланованого результату.

## **1.2. Сучасний стан та значення виробництва молока в аграрному секторі економіки України**

У складі агропромислового комплексу України молочна галузь є однією із найбільш важливих, оскільки молоко та молочні продукти є цінними і незамінними продуктами харчування.

Молоко та молочні продукти завжди були і є одними із найпопулярніших харчових продуктів серед населення. Завдяки вмісту в молоці поживних речовин, в основному, білка, лактози, мінеральних солей, вітамінів молоко виконує захисну функцію для організму людини. Молоко забезпечує потребу організму людини у жиророзчинних вітамінах на 20-30%, у вітамінах В2 В6 – на 70%, у вітаміні В12 – майже на 100% [11]. Воно також є гарним джерелом вітаміну А, вітаміну В1, магнію та цинку. Молочні продукти містять сотні різних жирних кислот, включаючи кон'юговану лінолеву кислоту (CLA) та омега-3. Їхнє споживання пов'язане із значною кількістю переваг для здоров'я людини, особливо таких як зниження ризику виникнення діабету та захворювань серця і судин.

Історія споживання молока та молочних продуктів людьми налічує тисячі років. Молоко вважається напоєм із дуже багатьма цінними властивостями, які притаманні цьому продукту. Найбільше всього споживається коров'яче, козяче та овече молоко.

Поживна цінність молока є унікальною, адже воно призначене для повноцінного вигодовування новонароджених тварин з перших днів життя. Одна склянка цільного коров'ячого молока містить «146 калорій, 8 грамів білка та 8 грамів жиру, 28% добової норми кальцію, 24% вітаміну D (за умови збагачення (фортificaції) цим вітаміном), 26% вітаміну B2, 18% вітаміну B12, а також 22% фосфору, 13% селену та 10% добової норми калію» [45].

Зважаючи на таку цінність, молоко вважається одним із найважливіших продуктів харчування, яке здатне навіть замінити будь-який продукт, проте жоден продукт не може замінити молоко [41].

За даними спілки молочних підприємств України за два роки війни молочна галузь України втратила 39 підприємств у Донецькій, Херсонській, Миколаївській, Харківській, Луганській, Сумській та Запорізькій областях. До того ж зруйновані два великих підприємства - «Баштанський сирзавод», що на Миколаївщині та «Куп'янський МКК» - на Харківщині. Деякі молочні підприємства були змушені зупинити роботу через військові дії.

#### Втрати молочної галузі під час війни

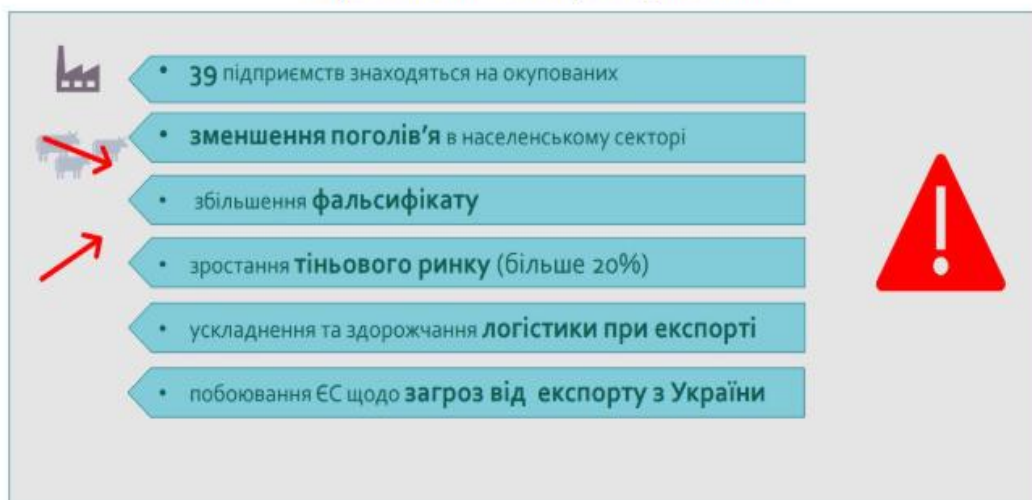


Рис.1.1. Втрати молочної галузі під час війни

Станом на 2023р. кількість поголів'я ВРХ у господарств населення продовжувало зменшуватися. Взагалі, це не є новою тенденцією і вона ніяким чином не пов'язана із війною. Основною причиною є відсутність достатньої підтримки молочного скотарства з боку держави.

До негативних факторів розвитку галузі варто віднести збільшення фальсифікату на ринку молока за останні два роки. Така проблема, на жаль, і на сьогодні є невирішеною, так як в Україні немає жодної програми, яка б була в змозі побороти цю проблему [7].

Також, на 20% збільшився тіньовий ринок молочної сировини. Так, як приклад, від населення на тіньовий ринок надходить близько 1 млн т молока щорічно. Зважаючи на це, сьогодні, як ніколи потрібні ефективні програми, які б спонукали господарства населення здавати свою молоко-сировину на офіційну переробку.

Військові дії, які четвертий рік тривають в Україні ускладнили логістику. Ті порти, через які раніше відбувалися поставки зараз закриті, а старі логістичні ланцюжки розірвані. Також, досить частини є проблеми з логістикою на західних кордонах, зокрема, на польському та словацькому. Отже, військова агресія внесла негативні корективи і до того у досить нестабільну ситуацію, яка склалася на ринку молока в Україні.

Водночас, незважаючи на зазначені виклики у 2023 році молочна галузь показала досить не погані результати по експорту молочної продукції, тобто не набагато гірші, ніж у 2022 році.

Нині, Україна посідає 32-е місце у світовому рейтингу за обсягами виробництва молока. Офіційна статистика свідчить, то в 2023р. в Україні було вироблено 7,36 млн т молока. Проте, за оцінками експертів обсяги виробництва молока становлять близько 6 млн т [13].

На думку тих же експертів розвиток молочної галузі стримується саме через дефіцит молочної сировини. Станом на 2023р. поголів'я дійних корів становить 1,28 млн, з них 890 тис. знаходяться у господарствах населення і 390 тис. у сільськогосподарських підприємствах. Також дані щодо поголів'я у господарствах населення піддаються сумніву, так як ця цифра може бути не

точною, бо робота Держпродспоживслужби по ідентифікації поголів'я на даний час ще не завершена [3,13].

За офіційними даними в 2023р. близько 400 тис. т молока у перерахунку на сировину експортується і 40% - надходить на переробку.

Щодо позитивних моментів, то річна переробка молока у 2023р. збільшилася на 5% у порівнянні з 2022 роком. Проте, аналіз структури переробки молока свідчить, що його частка яка надходить від господарств населення зменшується і складає лише 12%. В той час частка молока, яка надходить на переробку від сільськогосподарських підприємств збільшилася до 94,5% [13].

Отже, аналіз сучасного стану виробництва молока свідчить, що більша питома вага в загальних обсягах виробництва молока належить господарствам населення, однак частка молока, яка надходить на переробку від цих господарств є мізерною. Ця категорія сьогодні на жаль, залишається поза увагою держави. Варто зазначити, що до початку повномасштабного вторгнення передбачалися нововведення, які були відображені у Податковому та Бюджетному кодексах, де було визначено «фінансування заходів із трансформування ОСГ, які мають 3 корови і більше у малі суб'єкти агробізнесу, формування кооперативів, удосконалення програми ідентифікації сільськогосподарських тварин та створення відповідно інформаційних масивів даних, а також розробки нормативної законодавчої бази, яка б регламентувала діяльність виробників молока відповідно до вимог ЄС».

За наближеними оцінками Державної служби статистики України, у 2024 році 57 % молока вироблено у сільськогосподарських підприємствах, а 43 % – у господарствах населення [38].

Ринок молока безпосередньо залежить від стану галузі молочного скотарства, де негативні тенденції зменшення поголів'я корів та виробництва молока спостерігалися останнім часом, і лише посилювалися в останні роки. Так, станом на 1 січня 2024 року в господарствах усіх форм господарювання утримувалося 1,29 млн корів. За 2024 рік загальне поголів'я корів зменшилося на 85,2 тис. голів. У сільськогосподарських підприємствах поголів'я корів на кінець 2024 року становило 378,5 тис. корів [3].

На протязі 2024 р. на переробку надійшло 3,22 млн тонн молока. З цієї кількості близько 90% забезпечили сільськогосподарські підприємства, а 10% - господарства населення. Це свідчить про те, що незважаючи на досить значну питому вагу у виробництві молока господарств населення вони в основному використовують молоко для власного споживання та продають на локальних ринках, а основний комерційний сегмент молока для переробки формують саме сільськогосподарські підприємства.

Офіційні дані свідчать, що в Україні загальне виробництво молока у 2024р. становило близько 7,1 млн тонн. Щодо продуктивності, то незважаючи на всі виклики, з якими сьогодні стикається молочне скотарство, вона є доволі високою – 8167 кг за рік [13].

Скорочення поголів'я худоби, і як наслідок валового виробництва молока спричинено в більшій мірі військовою агресією росії проти України, а також економічними чинниками, зокрема, постійним збільшенням вартості кормів, ветеринарних препаратів та засобів гігієни для тварин, енергоносіїв та низьким рівнем підтримки держави.

Додатковою причиною зниження поголів'я худоби варто зазначити урбанізацію населення. Споживання молока та молочної продукції в Україні за 2024 рік скоротилося до 209,3 кг/особу, в основному через міграцію основних споживачів – жінок та дітей за кордон, а також зниження купівельної спроможності населення на тлі військових дій [13].

Розвиток молочної промисловості прямим чином впливає на належне забезпечення населення країни важливими продуктами харчування, сировиною для виробництва яких є молоко. На її ефективне функціонування мають безпосередній вплив наступні чинники: стан молочного виробництва, ринкова інфраструктура, платоспроможність населення та ін. Молочні продукти можуть виступати як кінцевим продуктом (молоко, йогурт, кефір, закваска) так і сировиною для інших продуктів (кондитерські вироби, піца), що робить їх важливими складовими споживчого кошика населення.

Також, одним із головних факторів ефективного розвитку молочної промисловості в умовах сьогодення є забезпечення якості, безпечності та

конкурентоспроможності молочної продукції, у процесі виробництва якої постійно підвищуються вимоги до якісних показників.

Ефективною системою, яка забезпечує безпеку та якість харчових продуктів під час виробництва сировини, переробки, зберігання, транспортування та використання є HACCP. Гарантом забезпечення якості продукції є міжнародні стандарти серії ISO, які нині досить активно впроваджуються молокопереробними підприємствами України [18].

Згідно з даними Спілки молочних підприємств України, на сьогодні, у молокопереробній промисловості України повністю завантажені роботою лише дві третини вцілілих виробництв [3]. Поряд з цим є і позитивні тенденції: так, Швейцарія в межах пілотної програми QFTP, що впроваджується FiBL у партнерстві із SAFOSO AG, здійснює фінансову підтримку та спрямовує українських виробників харчових продуктів, у тому числі й молока та молочних продуктів, на виробництво органічних продуктів та продуктів із доданою вартістю. Така співпраця забезпечує вихід вітчизняних продуктів на зовнішній ринок та гарантує їхню високу якість [44].

Нині, основним ринком збуту вітчизняної молочної продукції є Європа, яка в 2024р. забезпечила понад 75% усього експорту.

Обсяги експорту до ЄС, за останні роки (2021–2024рр.) зросли в 6,2 рази, і становили - 36,4 тис. т, в той час як постачання до інших європейських країн збільшилися на 27%, і склали - 45,6 тис. т.

Інші напрямки експорту молочної продукції розподіляються таким чином:

- Близький Схід - 6,9%;
- Азія - 6,0%;
- Південно-Східна Азія - 5,2%;
- Африка - 2,2%;
- Америка - 1,7%;
- ЄАЕС - 4,2% [17].

Отже, ЄС став важливим партнером для українських виробників, проте жодних ризиків для європейських фермерів українська продукція не має, так як

обсяги українського експорту не перевищують навіть 1% внутрішнього ринку ЄС.

### **1.3. Методичні підходи до оцінки економічної ефективності виробництва та реалізації молока**

Виробничий процес на будь-якому підприємстві відбувається за чіткої взаємодії ключових чинників, а саме робочої сили (персоналу підприємства), предметів праці та засобів праці. Використовуючи в процесі виробництва наявні в господарстві засоби виробництва, працівники виробляють матеріальні блага або надають виробничі послуги. Це означає, що для одержання бажаного результату потрібно нести певну сукупність витрат.

Отже, на рівні господарства поняття «ефективність» можна охарактеризувати як відношення величини отриманого результату до понесених витрат на його одержання.

Як економічна категорія, виробнича ефективність відображає дію об'єктивних економічних законів, які проявляються в результаті виробництва продукції. Вона є саме тією формою, в якій реалізується мета суспільного виробництва.

Економічна ж ефективність відображає кінцевий корисний результат від сукупних вкладень живої праці та засобів виробництва. Загалом, поняття ефективності визначається законом економії робочого часу, що є основою багатства та мірилом понесених витрат, що необхідні для його нагромадження та використання суспільством [34].

Виходячи із зазначеного, вважаємо, що економічну ефективність підприємства можна визначати як кількісне співвідношення одержаного результату від здійснення виробничої діяльності за рік та витрачених виробничих ресурсів, понесених на ведення цієї діяльності.

Інформаційною базою для здійснення розрахунків основних показників обсягів виробництва продукції тваринництва та молока зокрема, є дані державних статистичних спостережень за формами:

– № 24 (річна) «Стан тваринництва»;

- № 29- с.-г. «Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду на 1 грудня 2024р.»;
- № 50 с.-г. «Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»;
- № 21-заг. «Звіт про реалізацію продукції сільського господарства»;
- баланс, форма 1-2 (звіт про фінансовий стан);
- вибірккові обстеження умов життя домогосподарств;
- демографічна статистика щодо чисельності наявного населення;
- адміністративна звітність за формою № 6-зем. «Звіт про наявність земель та розподіл їх за власниками землі, землекористувачами, угіддями та видами економічної діяльності».

Стан та розвиток галузі тваринництва в значній мірі визначається складом та кількістю худоби, птиці, інших сільськогосподарських тварин, характеристиками процесу їхнього відтворення та продуктивності, розмірами виробництва окремих видів продукції тваринництва у розрахунку на 100 гектарів сільськогосподарських угідь, на одну особу тощо.

Для розрахунку таких показників на практиці використовується метод, який є одним для всіх регіонів і не залежить від умов утримання та годівлі тварин. Саме тому він дозволяє здійснювати співставлення показників у часі та в адміністративно–територіальному розрізі [27].

Для оцінки економічної ефективності виробництва молока використовують наступну систему показників:

1. Продуктивність (удій молока на одну корову, кг);
2. Затрати праці на 1ц молока, люд.-год.;
3. Витрати кормів на 1ц молока, ц. корм. од.;
4. Виробнича собівартість 1ц молока, грн;
5. Повна собівартість 1ц молока, грн;
6. Ціна реалізації 1ц молока, грн;
7. Прибуток в розрахунку на 1ц молока та на 1 голову худоби, грн;
8. Рівень рентабельності молока,%.

Продуктивність дійної череди визначають як відношення валового виробництва молока до наявного поголів'я.

Затрати праці на 1ц молока визначаються відношення загальної кількості затрачених люд.-год. на виробництво молока до його валового виробництва.

Витрати кормів на 1ц молока розраховуються, як відношення витрачених кормів на виробництво молока, в ц корм од. до валового виробництва молока.

Виробнича собівартість 1ц молока визначається відношенням понесених виробничих витрат на виробництво молока до валового виробництва молока.

Повна собівартість 1ц молока визначається відношенням всіх витрат на виробництво молока до кількості реалізованого молока.

Прибуток в розрахунку на 1 голову і на 1ц молока визначається відношенням загального прибутку, отриманого від реалізації молока до кількості поголів'я корів та до кількості реалізованого молока відповідно.

Рівень рентабельності виробництва молока визначається відношенням прибутку від реалізації молока до його повної собівартості, виражене у відсотках.

У сільськогосподарських підприємствах систему показників економічної ефективності виробництва аналізують на основі показників валової продукції (у натуральному і вартісному виразі), валового та чистого доходу. Так, у валовому доході, крім обсягу виробництва продукції, відбивається економія затрат на оплату праці. Отже, валовий дохід відображає результати виробництва у більш конкретизованому вигляді ніж валова продукція, а чистий дохід – ще в більш конкретизованому, у порівнянні з валовим.

Для того, щоб визначити економічну ефективність виробництва в цілому по аграрному підприємству використовують систему показників, які доцільно обчислювати в такій послідовності:

– вартість валової продукції на 1 га с.-г. угідь, на середньорічного працівника, на 1люд.-год., на 1 грн виробничих витрат, на 1 грн основних виробничих засобів;

– розмір валового та чистого доходу і прибутку на 1 га сі.-г. угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд.-год., на 1 грн витрат виробництва, на 1 грн виробничих засобів;

– рівень рентабельності;

– норма прибутку сільськогосподарського виробництва [41,42].

В підприємницькій діяльності використовується категорія «капітал», яка дає змогу більш достовірно оцінити вартість використовуваних виробничих ресурсів.

Зважаючи на це, варто підтримати думку академіка П.Т. Саблука, який пропонує для визначення рентабельності господарської діяльності використовувати такий показник, як норма прибутку. У ринковій економіці, на його думку, саме показник норми прибутку є головним регулятором економічних взаємовідносин [2].

Для виробників продукції середня норма прибутку є саме тим орієнтиром, який дає змогу оцінювати ефективність діяльності власного підприємства. В деяких підприємствах чи видах виробництв середня норма прибутку перетворюється на засіб або додаткового залучення, або навпаки, зменшення інвестицій. У процесі аналізу такий показник дає можливість фактично оцінити ефективність українських підприємств, галузей, усього національного господарства. Багато із вчених вважають його найголовнішим серед інших показників, який характеризує не лише загальну ефективність, але й ефективність використання окремих видів ресурсів.

Крім ефективності використання сукупних ресурсів, у вітчизняній економічній практиці визначають також такі показники як:

- продуктивність живої праці (трудомісткість), що характеризує ефективність використання людських ресурсів;
- капіталовіддачу (капіталомісткість), яка виражає ефективність використання основних виробничих засобів;
- матеріаловіддачу (матеріаломісткість), яка відображає ефективність використання оборотних матеріальних активів;

- показники, за допомогою яких оцінюють ефективність використання земельних ресурсів.

На відміну від Саблука П.Т. А.Д. Шеремет вважає, що найбільш узагальнюючим показником ефективності господарської діяльності є рентабельність, оскільки саме показник рентабельності містить результати всієї інтенсифікації використання виробничих ресурсів [48].

Запропонована даним автором факторна модель показника рентабельності включає в себе всі п'ять показників інтенсифікації використання виробничих ресурсів. Модель свідчить про залежність показника загальної рентабельності підприємства не лише від величини прибутку й розмірів виробничих засобів, але і від рівня рентабельності реалізованої продукції, капіталовіддачі і оборотності оборотних коштів [37].

А. Кулик пропонує свій підхід до оцінки ефективності виробництва. Автор вважає, що вимірювання ефективності виробництва за допомогою показника рівня рентабельності націлено на збільшення прибутку підприємства й сприяє збільшенню цін. Зростання рівня рентабельності, на його думку, перевертає дійсний стан ефективності виробництва. У зв'язку з цим, автор в якості показника загальної економічної ефективності виробництва пропонує використовувати величину, що є обернено пропорційною до ціни одиниці продукції. Таким чином, мірою судження про ефективність виробництва буде слугувати зниження цін на продукцію, що випускається [24].

Для здійснення загальної оцінки ефективності діяльності підприємства використовують різні методи, такі як:

- метод сум (для прикладу, суми приростів індексів, що характеризують зміни продуктивності праці, капіталовіддачі, матеріаловіддачі);
- метод суми місць, які отримали підприємства по різних відібраних показникам ( найменша сума місць означає перше місце в рейтингу підприємств і т.д.);
- метод бальної оцінки, коли кожний показник має свій визначений вагомий бал і приріст показників оцінюється в балах по певній шкалі (векторна оптимізація, область Парето тощо);

- «метод відстаней» для рейтингової оцінки об'єктів аналізу;
- метод розрахунку середньгеометричної (середньоарифметичної) величини із приватних показників, виражених у відносній формі.

Аналіз розглянутих методик, дозволив виявити їх слабку сторону, таку як: економічну обґрунтованість, тому що одержувані на їх основі узагальнюючі показники не мають економічної сутності, проте вони широко використовуються для порівняльної комплексної оцінки ефективності діяльності підприємства.

## ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Узагальнюючи погляди науковців дійшли висновку, що ефективність є співвідношенням результатів та витрат виробничих ресурсів. До того ж ефективність є інтегрованою економічною категорією, яка відображає виробничі відносини щодо економії сукупних затрат живої та уречевленої праці на одержання кінцевого позитивного результату.

Аналіз сучасного стану виробництва молока у всіх категоріях господарств свідчить, що більша питома вага в загальних обсягах виробництва молока належить господарствам населення, однак частка молока, яка надходить на переробку від цих господарств є мізерною. Нині, на жаль ця категорія господарств залишається поза увагою держави.

Нині, Україна за обсягами виробництва молока займає 32-е місце у світовому рейтингу. Офіційна статистика свідчить, то в 2023р. в Україні було вироблено 7,36 млн т молока, проте, за оцінками експертів обсяги його виробництва становлять близько 6 млн т.

На думку експертів розвиток молочної галузі стримується через дефіцит молочної сировини. Станом на 2023р. поголів'я дійних корів становить 1,28 млн, з них 890 тис. знаходяться у господарствах населення і 390 тис. у сільськогосподарських підприємствах.

Інформаційною базою для здійснення розрахунків основних показників обсягів виробництва продукції тваринництва та молока зокрема, використовувалися дані державних статистичних спостережень за формами: № 24 (річна) «Стан тваринництва»; № 50 с.-г. «Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»; № 21-заг. «Звіт про реалізацію продукції сільського господарства»; баланс, форма 1-2 (звіт про фінансовий стан).

## РОЗДІЛ 2

### СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА ТА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА В ТОВ «ФК ЛТД» БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

#### 2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «ФК ЛТД» розташоване в Київській області Білоцерківського району.

У межах даного району сформувались такі основні типи ґрунтів: чорноземи типові, чорноземи опідзолені, сірі лісові ґрунти, дерново-опідзолисті, лугово-чорноземні, дернові і болотні. В районі дуже виражені процеси ерозії ґрунтів, що виникають під впливом зовнішніх чинників: розмивання талими та дощовими водами, вивітрювання, спричинені неправильним розорюванням схилів.

Клімат району помірно-континентальний, теплий, із достатнім зволоженням. Зима м'яка, середня температура січня становить в середньому  $-6^{\circ}\text{C}$ . Літо тепле, середня температура липня від коливається від 18 до  $20^{\circ}\text{C}$ . Опадів випадає близько 600 мм в рік, коефіцієнт зволоження - 1,3. Середньорічна температура  $+6,9^{\circ}\text{C}$ . Середня тривалість безморозного (вегетаційного) періоду 160-170 днів. Переважають вітри західних і південно-західних напрямків [6].

Важливу роль у виробництві продукції відіграють земельні ресурси, що є частиною земельного фонду, який використовується у сільському господарстві.

До складу земельних ресурсів включають сільськогосподарські угіддя, рілля, сіножаті та пасовища.

Таблиця 2.1

#### Склад і структура сільськогосподарських угідь господарства

Види угідь	2022 рік		2023 рік		2024 рік		2024 р. у % 2022 р.
	га	%	га	%	га	%	
с.-г. угіддя	3154	100,0	3062	100,0	2959	100,0	93,8
з них: рілля	3154	100,0	3062	100,0	2959	100,0	93,8

Аналіз складу і структури сільськогосподарських угідь досліджуваного господарства ТОВ «ФК ЛДД» свідчить, що його площа сільськогосподарських угідь у 2024р. становила 2959 га, що на 6,2% менше у ніж у 2022р. Зазначимо, що всю площу сільськогосподарських угідь підприємство використовує під рілля. Аналіз свідчить про незначне поступове зменшення площі господарства на протязі трьох останніх років (табл.2.1).

Таблиця 2.2

## Динаміка і структура посівних площ господарства

Культури	2022р.		2023р.		2024р.		2024р. до 2022 р., %
	га	%	га	%	га	%	
<b>Зернові усього</b>	2089	70,6	1555	50,8	1617	51,3	77,4
у т.ч. пшениця озима	726	24,5	583	19,0	593	18,8	81,7
ячмінь озимий	104	3,5	146	4,8	266	8,4	256,1
пшениця яра	87	2,9	61	2,0			
ячмінь ярий	323	10,9	48	1,6			
кукурудза	638	21,6	544	17,8	603	19,1	94,5
горох	211	7,1	172	5,6	155	4,9	73,5
<b>Культури технічні</b>	698	23,6	1284	41,9	1378	43,7	197,4
у т.ч. соя	301	10,2	205	6,7	165	5,2	54,8
ріпак озимий	83	2,8	258	8,4	242	7,7	291,6
соняшник	200	6,8	222	7,2	521	16,5	260,5
буряк цукровий	114	3,9	599	19,6	450	14,3	394,7
<b>Культури кормові</b>	172	5,8	224	7,3	159	5,0	92,3
у т.ч. кукурудза кормова	138	4,7	90	2,9	84	2,7	60,9
трави однорічні на сіно		0,0		0,0	4	0,1	
трави однорічні на з/к		0,0		0,0	37	1,2	
трави багаторічні на сіно	34	1,1	37	1,2	18	0,6	52,9
трави багаторічні на з/к		0,0	4	0,1	16	0,5	
<b>Посівна площа усього</b>	2959	100,0	3062	100,0	3154	100,0	106,6

Аналіз динаміки посівних площ свідчить, що в даному господарстві вирощується досить багато сільськогосподарських культур. Так, площа зернових культур у 2024р. становила 1617 га, що менше ніж у 2022р. на 22,6%. Зазначимо, що серед зернових культур на протязі трьох останніх років відбулися зміни, так площа під озимий ячмінь збільшилася у 2,6 рази, а під такі культури як озима пшениця, кукурудза та горох зменшилася на 18,3%, 5,5% та на 26,5% відповідно. В 2024р. у підприємстві взагалі перестали вирощувати такі зернові культури як яру пшеницю та ярий ячмінь (рис.2.2).

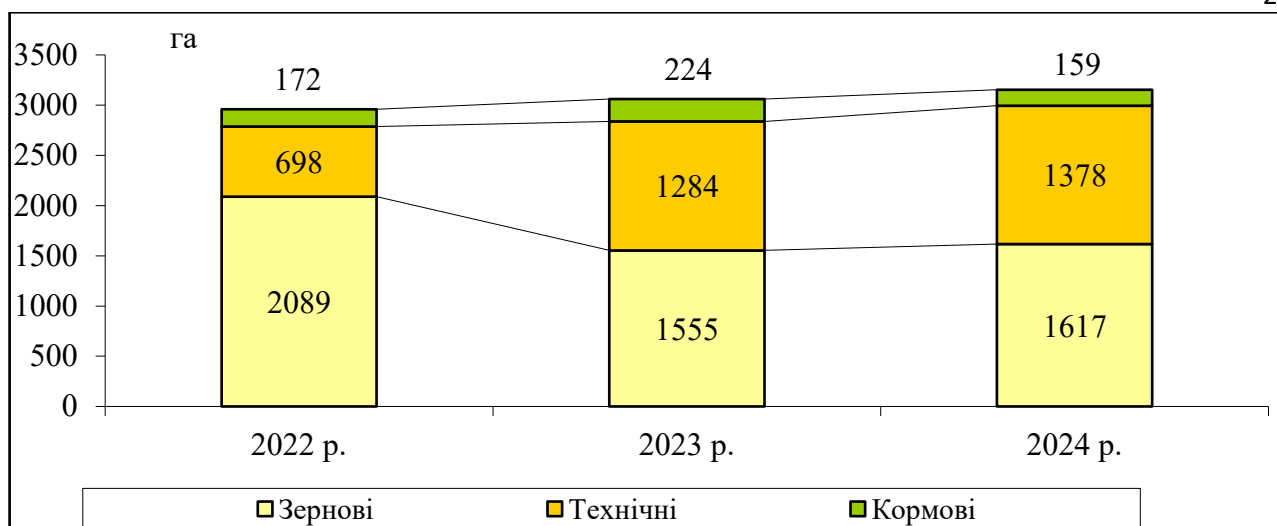


Рис.2.1. Динаміка посівних площ, га

Площа технічних культур збільшилася майже вдвічі. Як свідчить аналіз, серед технічних культур зменшилася посівна площа лише по сої, на 45,2%, п всіх інших технічних культурах вона має тенденцію до збільшення. Так, майже в 4 рази зросла площа під цукровим буряком, майже в 3 рази під озимим ріпаком та в 2,6 рази під соняшником (рис. 2.1.).

Загальна площа під кормові культури за період 2022-2024рр. зменшилася на 7,7%. Серед технічних культур досить суттєво зменшилася площа під кормову кукурудзу та багаторічні трави на сіно на 39,1% та на 47,1% відповідно. Також зазначимо, що в досліджуваному господарстві було прийнято рішення про виведення із сівобороту таких кормових культур як однорічні та багаторічні трави на зелений корм та однорічні трави на сіно.

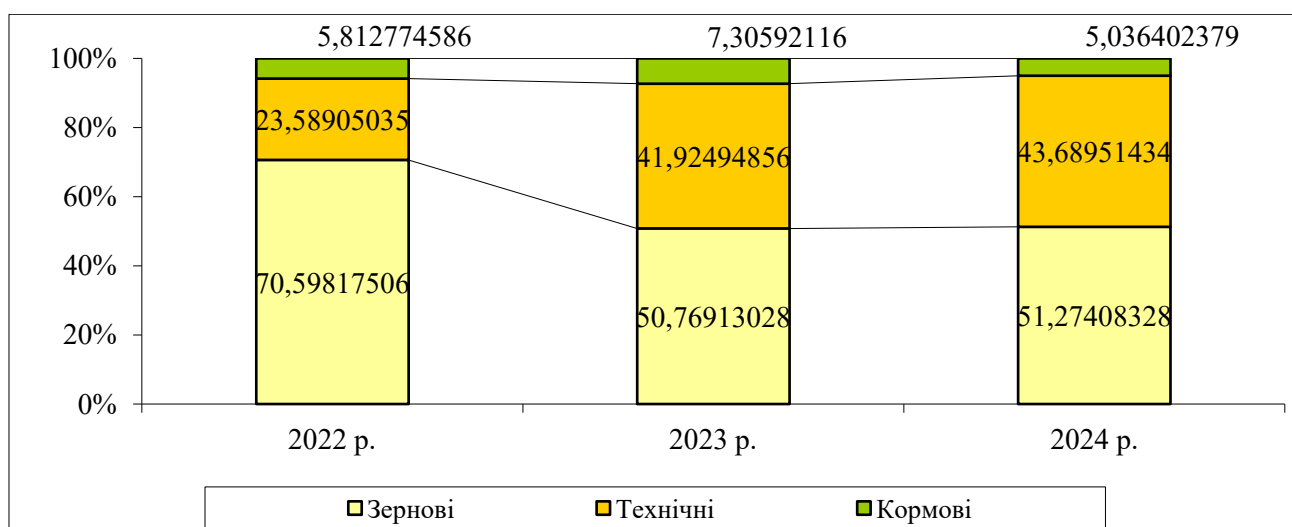


Рис.2.2. Структура посівних площ, %

Щодо структури посівних площ, то аналізом встановлено, що в 2022р. найбільшу питому в ній займали зернові культури – 70,6%, частка технічних культур була 23,5%, а кормових – 5,8% (рис.2.2). Починаючи із 2023р. ситуація змінилася на користь збільшення частки технічних культур за рахунок зменшення частки зернових. Так, питома вага зернових культур зменшилася до 50,7%, а технічних зросла до 41,9%. Дещо збільшилася питома вага технічних культур - до 7,5%, але вагомої ролі вона не відіграє.

В 2024р. ситуація практично не зазнала кардинальних змін, практично залишилася на рівні 2023 року.

Таблиця 2.3

### Розрахунок валової продукції господарства (у постійних цінах 2021 р.)

Вид продукції	Постійні ціни 2021 р., грн	Виробництво, ц			Вартість, тис. грн		
		2022р.	2023.	2024р.	2022р.	2023р.	2024р.
<b>Продукція сільського господарства</b>					<b>74475</b>	<b>136550</b>	<b>141135</b>
<b>Продукція рослинництва</b>					<b>53922</b>	<b>115345</b>	<b>115882</b>
<b>Зернові усього</b>		<b>59970</b>	<b>92747</b>	<b>90156</b>	<b>37070</b>	<b>57395</b>	<b>55727</b>
У т.ч. пшениця озима	637,73	25077	33384	38589	15992	21290	24610
ячмінь озимий	569,07	2265	6091	11725	1289	3466	6672
пшениця яра	637,73	1200	2270		765	1447	0
ячмінь ярий	569,07	5780	2374		3289	1351	0
кукурудза	613,91	22386	44869	35874	13743	27546	22023
горох	610,40	3263	3759	3968	1992	2294	2422
<b>Культури технічні</b>					<b>15236</b>	<b>55786</b>	<b>57554</b>
у т.ч. соя	1552,47	2313	3766	2538	3590	5846	3940
ріпак озимий	1610,15	2900	6615	8191	4669	10651	13188
соняшник	1667,07	2630	5012	11191	4385	8355	18655
буряк цукровий	116,40	22264	265756	187030	2592	30934	21770
<b>Культури кормові</b>					<b>1616</b>	<b>2164</b>	<b>2601</b>
кукурудза кормова	53,62	19123	23871	26289	1025	1280	1410
трави однорічні на сіно	147,25			1514	0	0	223
трави однорічні на з/к	28,05			12774	0	0	358
трави багаторічні на сіно	119,19	1741	3602	2663	207	429	317
трави багаторічні на з/к	28,05		359	2285	0	10	64
солома	48,00	7980	9266	4760	383	445	228
<b>Продукція тваринництва</b>					<b>20553</b>	<b>21205</b>	<b>25253</b>
ВРХ	4206,67	385	496	547	1620	2085	2300
Молоко	847,10	22351	22571	27097	18933	19120	22954

Обсяг виробленої продукції у вартісному виразі характеризує вартість валової продукції. На сьогоднішній день вартість валової продукції обраховується у цінах 2021 року (табл.2.3).

Аналіз валової продукції підприємства свідчить, що в цілому по підприємству вартість валової продукції в 2024р. у порівнянні із 2022р. збільшилась на 89%, із 74475 тис. грн до 141135 тис. грн. Вартість валової продукції за цей же період зросла в 2,1 рази, тоді як вартість валової продукції тваринництва лише на 22,9%. Найбільше зросла вартість валової продукції технічних культур, її збільшення за аналізований період відбулося в 3,8 рази. Вартість валової продукції кормових культур збільшилася на 60,9%, а зернових на 50,3%.

Земельні ресурси є важливим елементом для матеріального виробництва та забезпечення життєвих потреб суспільства. З поміж усіх категорій земель, які мають економічне значення, найвагоміше належить землям сільськогосподарського призначення. Висока родючість цих земель забезпечує можливість вирощування різноманітних сільськогосподарських культур і розведення тварин, продукти виробництва яких є основою харчової безпеки суспільства [12].

Оцінку економічної ефективності використання земельних ресурсів можна здійснювати як за натуральними, так і вартісними показниками. Натуральні показники дають змогу визначити раціональність ефективного використання лише тієї частини сільськогосподарських угідь, з якої було отримано продукцію, а вартісні у всій їх частині.

Основним показником економічної ефективності використання землі є вартість виробленої продукції в розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь. Зазначений показник, відображає вагомі основи організації виробничого процесу та господарювання аграріїв на землі, а саме: забезпеченість та економічну ефективність використання виробничого потенціалу господарства, та його узгодженість з поставленими цілями. Наразі, даний показник допомагає аграрним підприємствам оцінювати ефективність їхньої діяльності, вказувати на

наявні можливості для оптимізації ресурсного потенціалу та покращення виробничого процесу в цілому.

Провідні країни світу, які мають високий показник ефективності використання земельних ресурсів мають надзвичайно високий рівень самозабезпечення продовольством: США, Франція – 100%, Німеччина – 93%, Італія – 78%, навіть бідна на родючі ґрунти Японія – 40%. Україна забезпечує своє населення тільки на 53%. За деякими оцінками експертів аграрного ринку, при оптимальній структурі землеробства наша держава в змозі прогодувати 300–320 млн осіб [8].

Таблиця 2.4

**Динаміка економічної ефективності використання земельних ресурсів в  
ТОВ «ФК ЛДД»**

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. до 2022 р., %
Площа сільськогосподарських угідь, га	3154	3062	2959	93,8
в т. ч. ріллі	3154	3062	2959	93,8
Припадає на 1 працівника, га				
с.-г. угідь	39,4	36,9	35,7	90,4
ріллі	39,4	36,9	35,7	90,4
Одержано на 1 га с.-г. угідь, тис. грн:				
вартості валової продукції	23,6	44,6	47,7	202,0
доходу (виручки) від реалізації	31,6	48,1	69,5	219,7
валового прибутку	7,2	6,3	12,6	174,0
чистого прибутку	5,8	0,3	10,8	185,9
Урожайність основних видів продукції				
зернові усього	28,7	59,7	55,8	194,2
пшениця озима	34,5	57,3	65,1	188,4
ячмінь озимий	21,8	41,6	44,0	202,2
кукурудза	35,1	82,4	59,5	169,6
горох	15,5	21,9	25,6	165,5
соя	7,7	18,4	15,4	200,2
ріпак озимий	34,9	25,6	33,8	96,9
соняшник	13,2	22,6	21,5	163,4
буряк цукровий	195,3	443,5	415,6	212,8
кукурудза кормова	138,6	265,2	313,0	225,8
трави однорічні на сіно			352,0	
трави однорічні на з/к			350,0	
трави багаторічні на сіно	51,2	98,1	147,9	288,9
трави багаторічні на з/к		102,5	142,8	

Аналіз економічної ефективності використання земельних ресурсів в ТОВ «ФК ЛДД» свідчить, що такий показник як вартість валової продукції в

розрахунку на 1га сільськогосподарських угідь збільшився в два рази. А виручка, валовий та чистий прибуток в розрахунку на 1га с.-г. угідь збільшились в 2,2 рази та на 74% та 85,9% відповідно (табл.2.4). Отже, зважаючи на аналіз даних показників, можемо зробити висновок, що ефективність використання земельних угідь в даному підприємстві є високою.

Вихідним аспектом для оцінки і прийняття кадрових рішень є аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами та ефективність їх використання. При аналізі трудового потенціалу вирішують такі основні завдання:

- оцінюють весь трудовий потенціал господарства і його структурних підрозділів;
- визначають ступінь відповідності кваліфікаційного складу персоналу підприємства та його структури до новітнього науково-технічного рівня виробництва;
- визначають забезпеченість виробництва персоналом підприємства;
- визначають ступінь обґрунтованості поставлених завдань щодо підвищення продуктивності праці та зниження трудомісткості виробництва;
- виявляють резерви підвищення продуктивності праці.

Таблиця 2.5

### Економічна ефективність використання трудових ресурсів

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024р. до 2022р., %
Чисельність працівників, тис. осіб	80	83	83	103,8
Одержано на 1 працівника, тис. грн валової продукції	931	1645	1700	182,7
доходу (виручки) від реалізації	1247	1776	2478	198,7
валового прибутку	285	233	448	157,3
чистого прибутку	230	10	386	168,1
Середньомісячна оплата праці 1 працівника, грн	10376	13293	16606	160,0
Темп росту середньомісячної оплати праці 1 працівника, % до попереднього року	105,9	128,1	124,9	x
Темп росту доходу на 1 працівника, % до попереднього року	107,1	142,4	139,5	x

Аналіз трудових ресурсів в ТОВ «ФК ЛДД» свідчить, що в даному господарстві у 2024р. працювало 83 чоловіка, що більше на 3 особи ніж в 2022р. Тому, при збільшенні таких показників як вартість валової продукції, виручки від реалізації продукції, валового та чистого прибутку відповідно збільшився такий показник, як одержано на одного працівника вартості валової продукції, виручки від реалізації продукції, валового та чистого прибутку відповідно на 82,7%, 98,7%, 57,3% та на 68,1% відповідно (табл.2.5).

Також позитивним є збільшення середньомісячної оплати праці 1 працівника на 60%, яка в 2024р. становила 16606 тис. грн.

Згідно стандарту П(С)БО 7, основні засоби є «матеріальними активами, які підприємство утримує у своєму розпорядженні з метою їхнього використання у процесі виробництва, постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду або для здійснення адміністративних та соціально-культурних функцій». Очікуваний строк їх корисного використання становить більше одного року [8].

Основні засоби є необхідними матеріальними активами на будь-якому підприємстві, отак як вони є основою для здійснення різних видів господарської діяльності, включаючи виробництво, збут та адміністративну роботу. Без них функціонування будь-якого підприємства практично є неможливим.

Коли підприємство купує основні засоби воно обов'язково їх зараховує в актив балансу підприємства.

Аналіз структури активів підприємства свідчить, що найбільшу питому вагу в ній оборотні активи. Так, у 2024р. вони склали 72,2%, що більше у порівнянні із 2022р. лише на 0,7% (табл.2.6).

Необоротні активи підприємства займали у даній структурі в 2024р. 27,8%, що більше ніж в 2022р. лише на 0,3%. Отже, також ця складова балансу є незмінною на протязі трьох останніх років.

Аналіз структури пасиву балансу ТОВ «ФК ЛДД» свідчить, що найбільшу питому вагу в даній структурі займає власний капітал підприємства, що в 2024р. становив 89,3%. За останні три роки питома вага власного капіталу практично не зазнала вагомих змін, зросла лише на 2,5 %.

## Аналіз структури балансу

Найменування статей	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
	тис. грн			%		
Актив						
<b>1. Необоротні активи</b>	57486	55063	60162	28,5	26,5	27,8
Основні засоби	47601	43592	40279			
Інші необоротні активи	9885	11471	19883	4,9	5,5	9,2
<b>11. Оборотні активи</b>	144343	152924	156007	71,5	73,5	72,2
Запаси	87035	101788	109857	43,1	48,9	50,8
Дебіторська заборгованість	50005	26622	5038	24,8	12,8	2,3
Гроші та їх еквіваленти	1853	1650	798	0,9	0,8	0,4
Інші оборотні активи	5450	22865	40316	2,7	11,0	18,7
<b>Всього актив балансу</b>	201829	207987	216169	100,0	100,0	100,0
Пасив						
<b>I. Власний капітал</b>	174415	184043	193075	86,4	88,5	89,3
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	171354	180962	189974	84,9	87,0	87,9
II. Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення						
<b>III. Поточні зобов'язання і забезпечення</b>	27414	23944	23094	13,6	11,5	10,7
Поточна кредиторська заборгованість	17716	14271	13195	8,8	6,9	6,1
Інші поточні зобов'язання	9698	9673	9899	4,8	4,7	4,6
<b>Всього пасив балансу</b>	201829	207987	216169	100,0	100,0	100,0

Для здійснення ефективної господарської діяльності важливим є достатній рівень забезпеченості підприємства основними засобами. Аналізуючи динаміку забезпеченості підприємства основними засобами та їх використання встановлено, що первісна вартість основних засобів на протязі останніх трьох років є незмінною, збільшилась лише на 8,6% у 2024р. у порівнянні із 2022роком (табл. 2.7).

Вартість необоротних активів також на протязі даного періоду практично не зазнала змін, її зростання складає 4,7%. Зважаючи на це, та на практично незмінну площу сільськогосподарських угідь та незмінну чисельність працівників такі показники як вартість необоротних активів в розрахунку на 1 середньорічного працівника та на 1 га сільськогосподарських угідь також за даний період не зазнали кардинальних змін, зросли лише на 0,9% та на 11,5 % відповідно.

### Динаміка забезпеченості підприємства основними засобами та їх використання

	2022р.	2023р.	2024р.	2024 р. до 2022 р., %
Первісна вартість основних засобів, тис. грн	93920	97482	101 952	108,6
Знос основних засобів тис. грн	46319	53890	61 673	133,1
Коефіцієнт зносу основних засобів	49,3	55,3	60,5	x
Коефіцієнт придатності основних засобів	50,7	44,7	39,5	x
Вартість необоротних активів, тис. грн	57486	55063	60162	104,7
на 1 га с.-г. угідь	18,2	18,0	20,3	111,5
на 1 середньорічного працівника	719	663	725	100,9
Капіталовіддача, грн	1,30	2,48	2,36	180,7
Капіталомісткість продукції, грн	0,77	0,40	0,42	55,3
Рентабельність необоротних активів, %	32,0	1,5	53,3	x

Серед негативних моментів варто відмітити високу ступінь зносу основних засобів на підприємстві, до того ж даний показник має тенденцію до збільшення. Так, ступінь зносу основних засобів у 2022р. становив 49,3%, а вже у 2024р. збільшився до 60,5% (табл.2.7).

Проте, незважаючи на досить вагомий ступінь зносу основних засобів на підприємстві основні засоби на ньому використовуються досить ефективно, про що свідчить збільшення капіталовіддачі (на 80,7%), та зменшення капіталомісткості на 45,5% (рис.2.3).

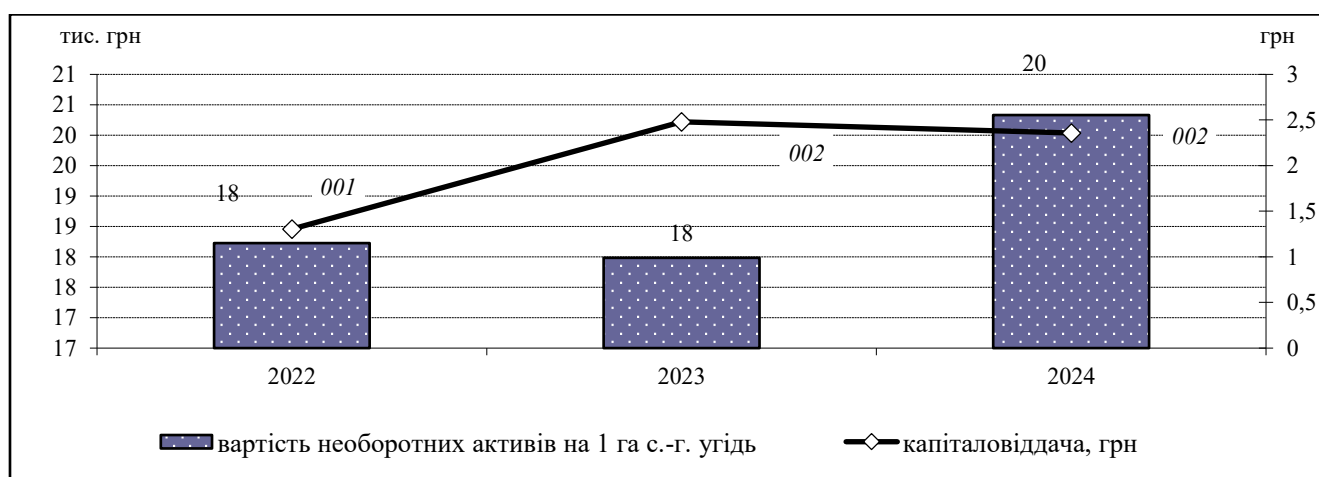


Рис.2.3. Динаміка показників економічної ефективності використання основних засобів

Оборотні активи відіграють не менш важливу роль у господарській діяльності підприємства, забезпечуючи при цьому безперебійне виробництво.

Таблиця 2.8

### Динаміка забезпеченості підприємства оборотними активами та їх використання

Показники	2022р.	2023р.	2024р.
Вартість оборотних активів	144343	152924	156007
Частка оборотних активів у активі балансу	71,5	73,5	72,2
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	0,69	0,96	1,32
Одержано чистого прибутку:			
на 1 грн оборотного капіталу, грн	0,127	0,005	0,205
на 1 грн матеріальних витрат	0,262	0,009	0,288
Рентабельність оборотних активів	12,73	0,54	20,54
Баланс	201829	207987	216169
Норма прибутку	9,10	0,40	14,83

Аналіз забезпеченості підприємства оборотними активами та їх використання свідчить, що вартість оборотних активів за досліджувані роки також практично не зазнала змін. Частка оборотних активів у активі балансу підприємства є досить високою – 72,2%, що на 1,3% більше ніж у 2022 році.

Варто відмітити збільшення коефіцієнту оборотності оборотних активів, з 0,69 у 2022р. до 1,32 у 2024р., що свідчить про збільшення ефективності використання оборотних засобів підприємства (табл.2.8).

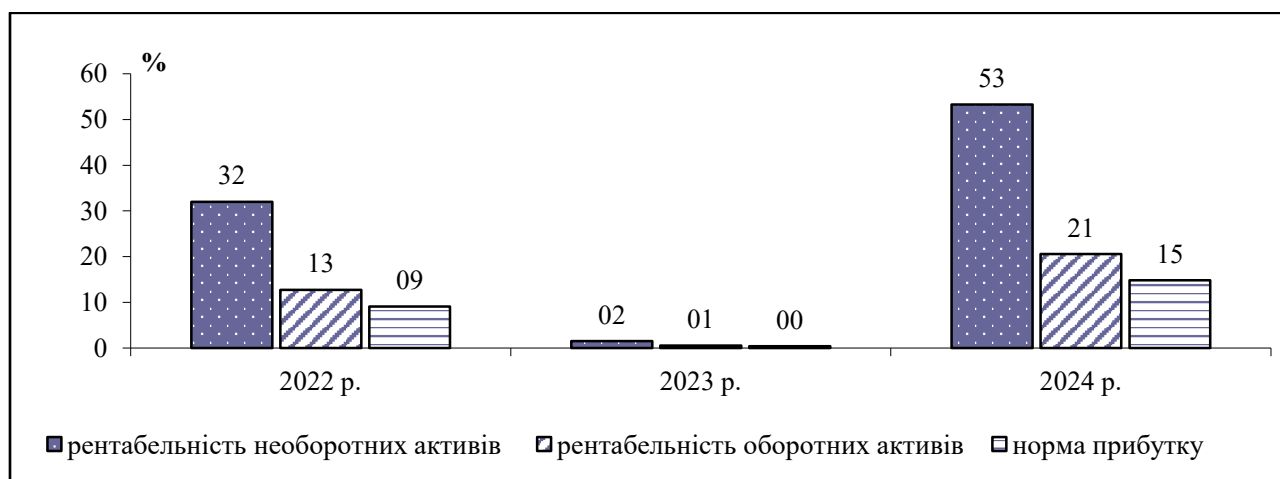


Рис.2.4. Динаміка ефективності використання активів підприємства

Збільшення ефективності використання оборотних засобів позитивно вплинуло на збільшення рівня рентабельності оборотних активів, який у 2024р. становив 20,54%, що більше ніж у 2022р. на 7,81%. В свою чергу, збільшення

ефективності використання оборотних засобів позитивно вплинуло на збільшення норми прибутку, яка в 2024р. склала 14,83%, що більше ніж у 2022р. на 5,73% (рис.2.4).

Важливу роль у діяльності підприємства відіграє спеціалізація. В науковій літературі зазначено, що спеціалізація - це виробничий напрям підприємства. Спеціалізацію будь-якого підприємства визначають за виручкою від реалізації продукції.

Розглянуто структуру грошових надходжень від реалізації продукції у ТОВ «ФК ЛДД». Так, в 2022р. найбільші грошові надходження дане господарство отримувало від реалізації продукції рослинництва – 51,1%. Від реалізації продукції тваринництва господарство отримувало 25,9%, а від реалізації цукру 23% (табл.2.9).

Таблиця 2.9

### Структура грошових надходжень від реалізації продукції

Продукція	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
<b>Зернові усього</b>	24 891	26,3	44 793	31,2	79 871	39,7
пшениця	9 761	10,3	22 721	15,8	22 600	11,2
ячмінь	350	0,4	2 407	1,7	8 949	4,4
кукурудза на зерно	12 992	13,7	19 270	13,4	40 732	20,2
просо	366	0,4	0	0,0	0	0,0
горох	1 423	1,5	396	0,3	7 591	3,8
Соя	6 926	7,3	5 896	4,1	934	0,5
Ріпак	3 474	3,7	8 148	5,7	15 702	7,8
Насіння соняшнику	11 344	12,0	5 839	4,1	3 748	1,9
Цукрові буряки	1 693	1,8	20 699	14,4	11 313	5,6
<b>Продукція рослинництва</b>	48 327	51,1	85 375	59,5	111 568	55,4
ВРХ	1 667	1,8	1 853	1,3	3 161	1,6
Молоко	22 877	24,2	28 977	20,2	43 326	21,5
<b>Продукції тваринництва</b>	24 544	25,9	30 830	21,5	46 487	23,1
Цукор	21 717	23,0	27 305	19,0	43 205	21,5
<b>Продукція сільського господарства</b>	94 588	100,0	143 510	100,0	201 260	100,0

Серед продукції рослинництва найбільші грошові надходження підприємство отримувало від реалізації зернових культур – 26,3%. В основному зерновими культурами, які приносять найбільший дохід є пшениця (10,3%) та кукурудза на зерно (13,7%). Серед технічних культур, варто виділити насіння

соняшнику, питома вага культури в загальній виручці від реалізації становила – 12% (рис.2.5).

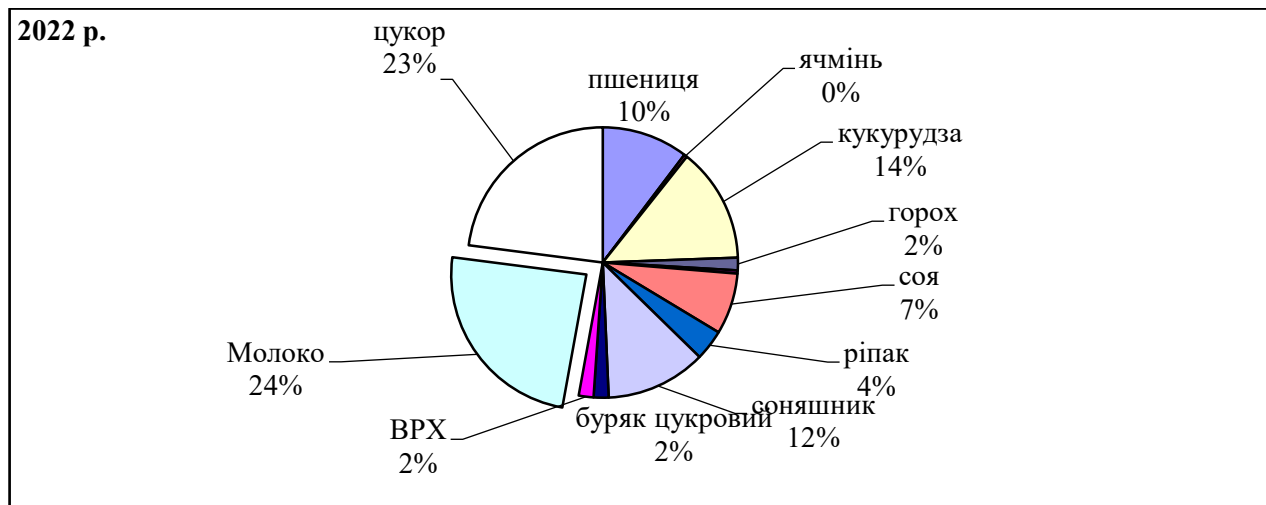


Рис.2.5. Структура грошових надходжень від реалізації продукції підприємства, 2022р.

Щодо продукції тваринництва, то основною продукцією, яка приносить вагомі надходження є молоко, з часткою у загальній виручці – 24%.

Отже, детальний аналіз структури виручки від реалізації продукції у ТОВ «ФК ЛДД» свідчить, що спеціалізація підприємства у 2022р. була зерново-молочно-цукрова.

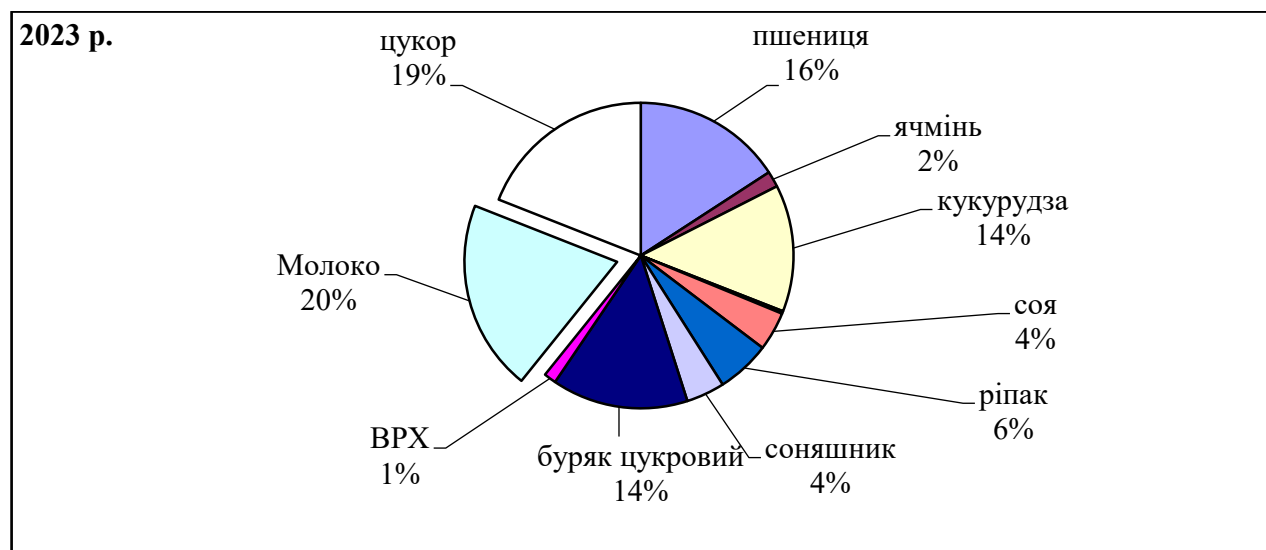


Рис.2.6. Структура грошових надходжень від реалізації продукції підприємства, 2023р.

Аналіз структури грошових надходжень від реалізації продукції у 2023р. свідчить, що збільшилися грошові надходження від реалізації зернових культур до 31,2% (лідерами знову є пшениця і кукурудза), та натомість дещо зменшилися грошові надходження від реалізації молока (20%) та цукру (19%) (рис.2.6).

Тому, зважаючи на незначні відмінності у структурі грошових надходжень від реалізації продукції у досліджуваному господарстві можна зробити висновок, що його спеціалізація у 2023р. не змінилася і знову була зерново-молочно-цукровою.

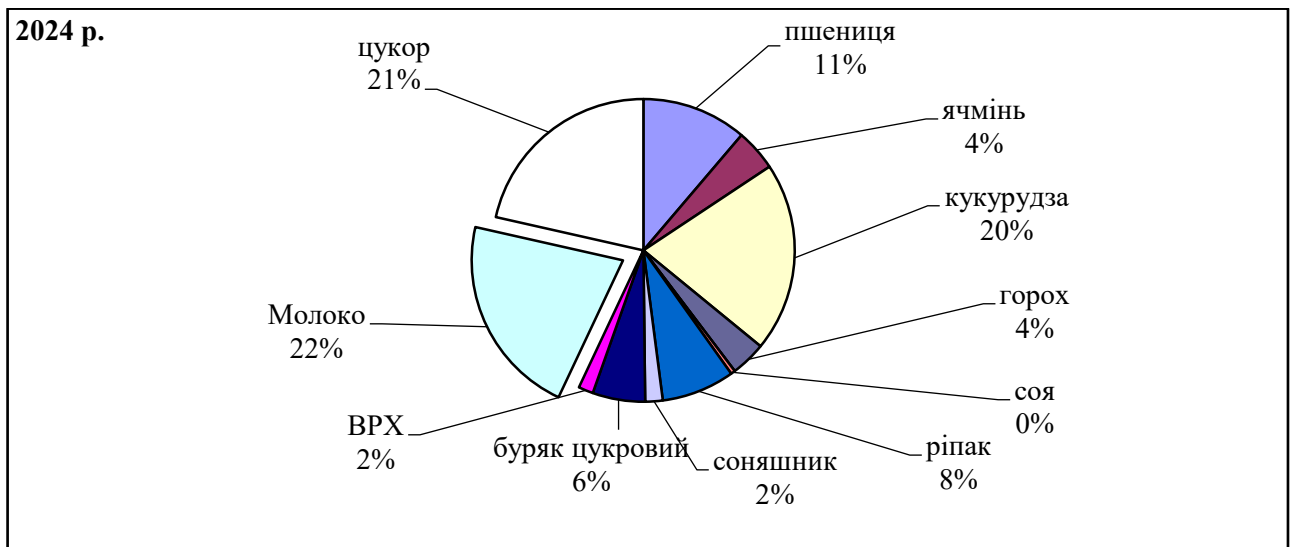


Рис.2.7. Структура грошових надходжень від реалізації продукції підприємства, 2024р.

Аналіз структури грошових надходжень від реалізації продукції у 2024р. свідчить, що основні надходження дане господарство отримувало від реалізації зернових культур, які збільшилися до 39,7%. Лідерами серед зернових культур знову ж таки є пшениця (11%) і кукурудза на зерно (20%).

Аналіз свідчить, що як і у попередніх роках молоко (22%) і цукор (21%) приносять найбільші грошові надходження підприємству від їх реалізації.

Тому, підводячи підсумок можемо зробити висновок, що на протязі трьох останніх років спеціалізація підприємства є незмінною і її формують зернові культури (пшениця і кукурудза на зерно), молоко і цукор (рис.2.7).

**Основні фінансові показники ТОВ «ФК ЛДД»**

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Коефіцієнт поточної ліквідності	5,27	6,39	6,76
Рентабельність власного капіталу, %	10,5	0,5	16,6
Коефіцієнт фінансового важеля (О/Е)	0,16	0,13	0,12

Розглянемо основні фінансові показники ТОВ «ФК ЛДД» (табл.2.10). Дані розрахунки відображають динаміку платоспроможності, прибутковості та структури капіталу досліджуваного господарства.

Так, на протязі 2022-2024рр. простежується щорічне збільшення коефіцієнта поточної ліквідності, з 5,27 у 2022р. до 6,76 у 2024р. Це свідчить, про можливість підприємства вчасно погашати поточні зобов'язання. Проте, варто зробити наголос на тому, що занадто високі значення даного показника, а саме понад 3, може свідчити про неефективне використання оборотних засобів підприємства.

Щодо рентабельності власного капіталу (ROE), то суттєве його зниження з 10,5 у 2022р. до 0,5 у 2023р. може вказувати на зниження прибутковості виробництва. Проте, у 2024р. цей показник досягнув свого пікового значення (16,6), що свідчить про підвищення ефективності використання власного капіталу підприємства.

Аналіз коефіцієнта фінансового важеля (О/Е) свідчить про його зниження, із 0,16 у 2022р. до 0,12 у 2024р., що є свідченням зменшення частки позикового капіталу. Отже, зважаючи на це, можемо зауважити, що досліджуване підприємство стає менш залежним від зовнішнього фінансування, але поряд з цим менше використовує ефект фінансового важеля.

Аналіз динаміки виробництва та реалізації продукції у ТОВ «ФК ЛДД» свідчить, що найнижчий рівень товарності серед культур, які виробляються в підприємстві є цукровий буряк, рівень товарності якого коливається від 30,1% у 2022р. до 43,9% у 2024р. Це пов'язано з тим, що підприємство значну частину виробленої продукції самостійно переробляє на цукор, формуючи при цьому додану вартість, яка залишається в підприємстві. Тобто, підприємство реалізує не цукровий буряк, а його побічний продукт переробки – цукор (табл.2.11).

## Динаміка виробництва та реалізації продукції у ТОВ «ФК ЛДД»

	2022 р.			2023 р.			2024 р.		
	Виробництво, ц	Реалізація, ц	Товарність, %	Виробництво, ц	Реалізація, ц	Товарність, %	Виробництво, ц	Реалізація, ц	Товарність, %
Зернові усього	59970	38841	64,8	92747	76097	82,0	90156	125092	138,8
Соя	2312,7	5584	241,4	3765,7	4501	119,5	2538	589	23,2
Ріпак озимий	2900	2899	100,0	6615,2	6609	99,9	8191	6191	75,6
Соняшник	2630,2	6242	237,3	5011,6	4790	95,6	11191	2741	24,5
Буряк цукровий	22264	6710	30,1	265756	117198	44,1	187030	82059	43,9
Молоко	20674	20339	98,4	21600	21217	98,2	25221	24929	98,8

Всі інші сільськогосподарські культури мають високий рівень товарності, реалізація яких забезпечує підприємству значні грошові надходження.

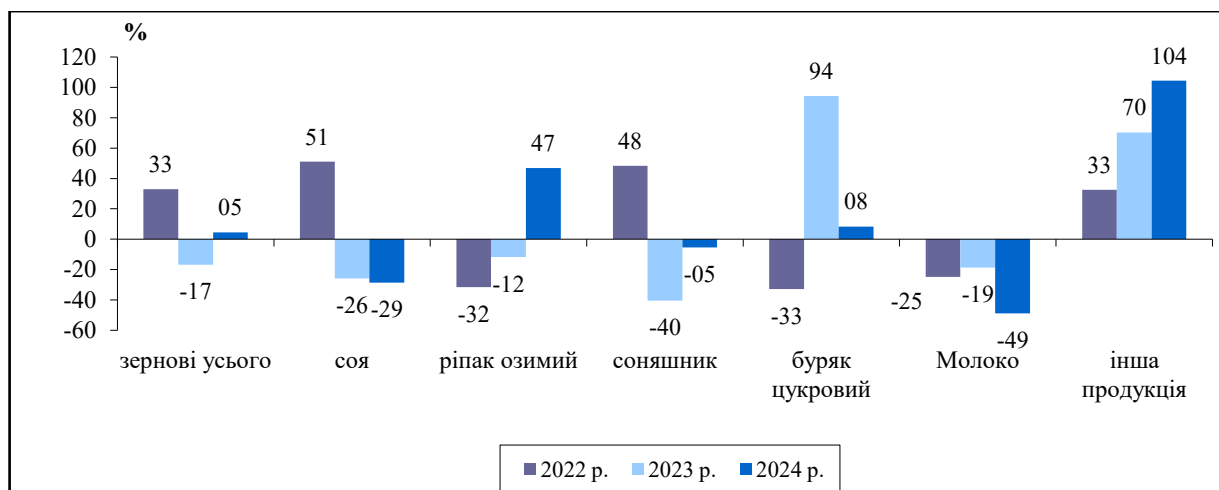


Рис.2.8. Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції у ТОВ «ФК ЛДД»,%

Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції у ТОВ «ФК ЛДД» свідчить, що не всі культури, які вирощуються у підприємстві є прибутковими (рис. 2.8). Так, у 2022р. найбільш рентабельними культурами були соя (51%), соняшник (48%) та зернові культури в цілому (33%). Збитковими в цьому році були озимий ріпак (32%) та цукровий буряк (33%).

У 2023р. найбільш рентабельними культурами в досліджуваному підприємстві були цукровий буряк, який був збитковим для господарства у 2022р., а в 2023р. став найбільш рентабельною культурою – 94%. Багато інших культур у цьому році мали збиток, серед них соняшник (-40%), соя (-26%), молоко (-19%).

У 2024р. рентабельними для підприємства стали такі культури озимий ріпак (47%), цукровий буряк (0,8%) та інша продукція (104%). Всі інші культури були збитковими для підприємства.

Причинами таких значних коливань рівня рентабельності сільськогосподарських культур є несприятливі погодні умови (у відповідні роки), цінові коливання, зростання собівартості виробництва, технічні та технологічні фактори, вплив зовнішніх факторів тощо.

Отже, рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва значною мірою залежить від поєднання природних, економічних та управлінських чинників. Тому навіть успішне господарство може бути збитковим один рік і збитковим - наступного, якщо змінюються зовнішні умови або внутрішні фактори ефективності.

## 2.2. Стан та динаміка виробництва молока в підприємстві

Для стабільного економічного зростання економіки держави та задоволення продовольчої безпеки населення країни потрібно постійно здійснювати заходи щодо підвищення ефективності виробництва молочної продукції, покращення її якості та зниження собівартості. Економічний розвиток країни та її потенціал значною мірою залежить від розвитку молочної галузі як одного із важливих експортних джерел. Тому, підвищення ефективності виробництва молока є важливим завданням, вирішення якого повинно здійснюватися не лише на державному, але й на регіональному рівнях.

Таблиця 2.12

### Динаміка виробництва молока в підприємстві

	2022р.	2023р.	2024р.	2024р. до 2022р., %
ВРХ усього	481	564	511	106,2
у т.ч. корови	248	260	292	117,7
Виробництво молока, ц	20674	21600	25221	122,0
Надій від 1 корови, кг	8336	8308	8637	103,6
Приріст ВРХ, ц	385	495,58	546,65	142,0

Аналіз динаміки виробництва молока свідчить, що його виробництво в 2024р. у порівнянні із 2022р. збільшилося на 22%. На таке збільшення в більшій

мірі мало вплив як зростання поголів'я корів на 17,7%, так як продуктивність худоби зросла лише на 3,6% (табл.2.12, рис.2.10).

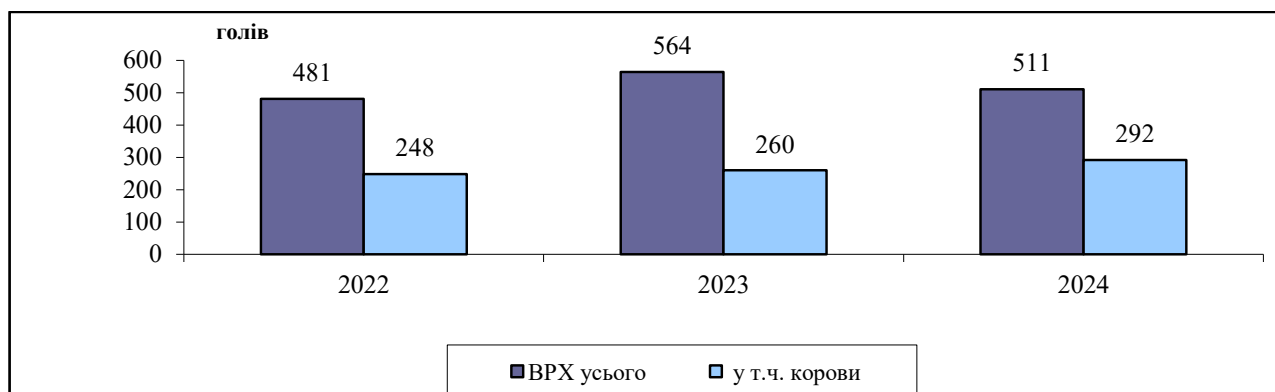


Рис.2.9. Динаміка поголів'я ВРХ

Аналіз поголів'я в розрізі ВРХ і корів свідчить, що поголів'я корів збільшилося на 17,7%, а ВРХ загалом лише 6,2% (рис.2.9). Проте, зазначимо, що незважаючи на незначне збільшення поголів'я ВРХ його продуктивність зросла на 42%, що свідчить про належну зооветеринарну роботу на підприємстві.

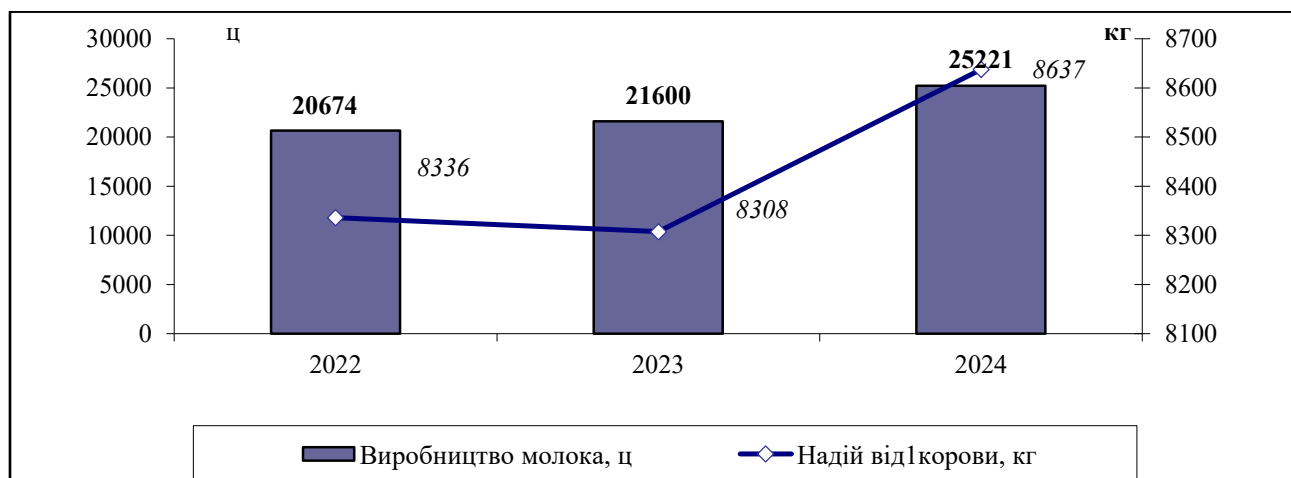


Рис.2.10. Динаміка виробництва молока та продуктивності худоби

Аналіз балансу молока дає підстави для висновку, що у 2024р. з усієї кількості виробленого молока 24929 ц було реалізовано переробним підприємствам, а 292 ц витрачено на годівлю (табл.2.13).

**Баланс молока у підприємстві, ц**

	2022р.	2023р.	2024р.
Виробництво	20674	21600	25221
Вибуло	20674	21600	25221
передано переробним підприємствам	20339	21217	24929
витрати на годівлю	335	383	292

Зазначимо, що така тенденція прослідковується і за 2022-2023рр. Так, у 2023р. із 21600 ц виробленого молока 383 ц було витрачено на годівлю, а у 2022р. із загальної кількості виробленого молока 20674ц витрачено на годівлю – 335ц.

**2.3. Аналіз ефективності реалізації молока**

Як економічна категорія, ефективність виробництва відображає дію об'єктивних економічних законів і проявляється в результативності виробництва. Вона є саме тією формою, в якій реалізується мета суспільного виробництва. Дана економічна категорія показує кінцевий корисний ефект від застосування сукупності засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їх вкладень.

В ефективності виробництва відображується вплив сукупності взаємопов'язаних факторів, що формують її рівень та визначають подальші тенденції розвитку. Зважаючи на це, для того, щоб оцінити економічну ефективність виробництва молока використовують відповідний критерій і систему взаємоузгоджених показників, які відображують вимоги економічних законів та характеризують вплив різноманітних факторів.

Для ефективного виробництва молока одним із важливих чинників є формування високопродуктивного молочного стада, так як воно є основним засобом у виробництві молочної сировини і від його продуктивності прямим чином залежать результати виробництва виробників продукції. Найкращий результат генетичного потенціалу молочної худоби проявляється при таких процесів є обов'язковою умовою підвищення продуктивності корів й, відповідно, збільшення продуктивності худоби [41,42].

Економічну ефективність виробництва молока визначають за допомогою системи показників, значення яких дозволяє охарактеризувати поточний стан молочного скотарства, динаміку економічних процесів та виявити резерви її зростання. В свою чергу така система показників повинна враховувати відповідні властивості молочної галузі.

На валовий надій молока впливає безліч факторів, проте найважливішими з них є поголів'я корів та продуктивність худоби. Аналіз впливу факторів на зміну валового надою молока свідчить, що в 2024р. у порівнянні із 2022р. валове виробництво молока зросло на 4547ц. Таке збільшення відбулося за рахунок збільшення поголів'я на 3667ц, а за рахунок збільшення продуктивності корів на 880ц (табл. 2.14).

Отже, найбільше на валове виробництво молока вплинуло збільшення поголів'я худоби.

Таблиця 2.14

#### Вплив факторів на зміни валового надою молока

Показник	2022р.	2024р.	Відхилення (+,-)
Поголів'я корів, гол	248	292	44
Удій молока від однієї корови, кг	8336	8637	301
Валовий надій молока, ц	20674	25221	4547
Валовий надій молока при поголів'ї корів 2024р. і продуктивності 2022 р, ц	24341		
Зміни валового надою молока за рахунок, ц:	4547		
поголів'я корів	3667		
продуктивності корів	880		

Вплив основних факторів на собівартість 1ц молока свідчить, що в 2024р. у порівнянні із 2022р. собівартість 1ц молока зросла на 139,11 грн. Аналізом встановлено, що таке збільшення в основному відбулося за рахунок впливу витрат виробництва на одну корову (собівартість зросла на 169,82 грн). Проте, збільшення продуктивності худоби на 301 кг дало можливість підприємству зменшити собівартість продукції на 30,71 грн на одиницю продукції (табл.2.15).

**Собівартість 1 ц молока і фактори її формування**

Показник	2022р.	2024р.	Відхилення (+,-)
Витрати на одну корову, грн	59302	73459	14156
Продуктивність корів, кг	8336	8637	301,0
Собівартість 1ц молока, грн	711,38	850,48	139,11
Собівартість 1 ц молока при витратах 2024р. і продуктивності корів 2022 р., грн	881,19		
Зміни собівартості 1ц молока, грн	139,11		
У т. ч. за рахунок			
витрат виробництва	169,82		
продуктивності корів	-30,71		

Розглядаючи витратну частину виробництва продукції, зазначимо, що однією із особливостей виробництва молока є досить повільна окупність капітальних вкладень. Така особливість пов'язана з біологічним розвитком тварин та процесами їх відтворення. Для того щоб підвищити рівень продуктивності корів потрібно тривалий час (близько трьох років) утримувати та доглядати їх. Протягом цього часу виробник витрачає значну кількість коштів на використання матеріально-технічних і людських ресурсів, що робить виробництво молока капітало- та трудомістким [2].

Собівартість виробництва молока вважається одним із найважливіших. Рівень собівартості залежить від багатьох чинників, а саме: від продуктивності корів, затрат праці та її оплати на одиницю продукції, собівартості згодовуваних кормів і їхніх витрат на 1 ц молока.

Для з'ясування причин, які зумовили збільшення собівартості виробництва молока в ТОВ «ФК ЛДД», вважаємо за необхідне дослідити структуру витрат на виробництво 1ц молока (табл.2.16).

З наведених даних видно, що в 2024 році в структурі собівартості молока найбільшу питому вагу займають матеріальні витрати (71,4%), доля яких в динаміці зросла на 1,7 пункти, що вказує на підвищення матеріаломісткості галузі. Досить значну частку у матеріальних витратах займають витрати на корми – 64,9%, це свідчить про те, що підприємство має досить високу залежність від ринкових цін на корми (табл.2.16, рис.11).

### Структура виробничої собівартості молока в ТОВ «ФК ЛДД»

Статті витрат	2022р.		2023р.		2024р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Прямі матеріальні витрати	10246,0	69,7	12835,0	74,1	15316,0	71,4
корми	8813,0	59,9	11050,0	63,8	13921,0	64,9
пальне	269,0	1,8	407,0	2,3	425,0	2,0
решта мат. витрат	1164,0	7,9	1378,0	8,0	969,0	4,5
оплата праці	2388,0	16,2	3013,0	17,4	3519,0	16,4
відрахування на соц. заходи	2073,0	14,1	1484,0	8,6	2615,0	12,2
Інші загальновиробничі витрати	525,0	3,6	683,0	3,9	774,0	3,6
амортизація необоротних актив	97,0	0,7	108,0	0,6	207,0	1,0
сплата послуг сторонніх організацій	378,0	2,6	112,0	0,6	318,0	1,5
решта інших витрат	1073,0	7,3	801,0	4,6	1316,0	6,1
Виробничі витрати усього	14707	100	17332	100	21450	100

Витрати на оплату праці займають 16,4%. Питома вага інших загальновиробничих витрат є практично незмінною, у 2022р. і в 2024р. вони становити 3,6%, а в 2023р. їхня питома вага була дещо вищою – 3,9%.

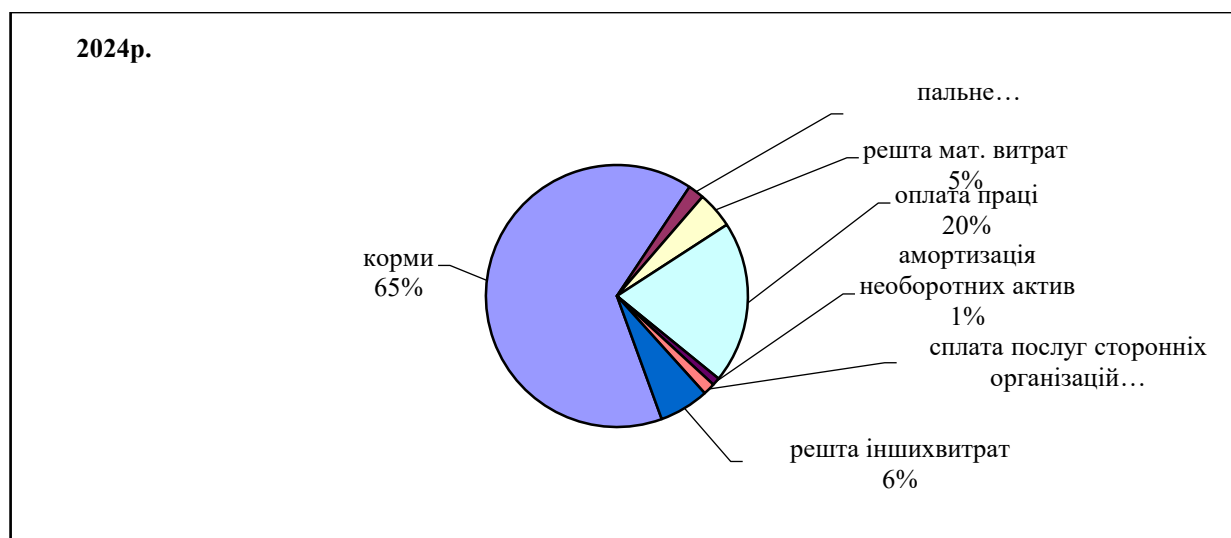


Рис. 2.11. Структура виробничої собівартості молока в ТОВ «ФК ЛДД», 2024р.

Для порівняння розглянемо структуру собівартості виробництва молока за 2022р. Аналіз свідчить, що вона є дуже наближеною до структури 2024 року. Так, найбільшу питому вагу в даній структурі також займають прямі матеріальні витрати – 69,7%, з них корми – 60% (рис.2.12).

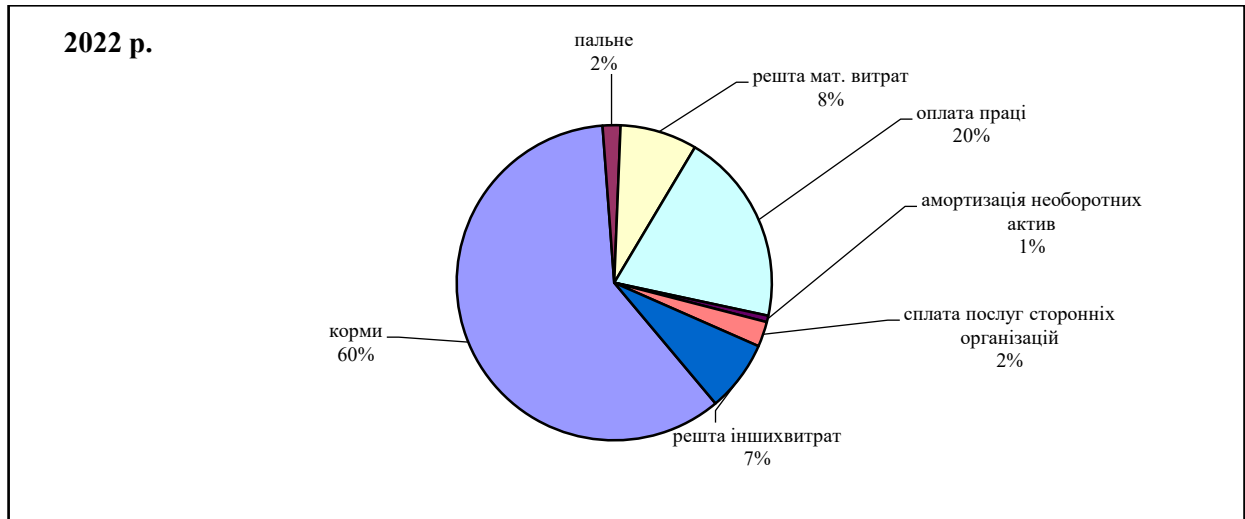


Рис. 2.12. Структура виробничої собівартості молока в ТОВ «ФК ЛДД», 2022р.

Незважаючи на підвищення виробничої собівартості молока (на 39,11%) повна собівартість 1ц молока за період 2022-2024рр. збільшилася лише на 0,1%, тобто практично не змінилася за останні три роки.

Таблиця 2.17

### Динаміка собівартості і рентабельності виробництва молока

Показник	2022р.	2023р.	2024р.	2024 р. у % до 2022 р.
Повна собівартість 1ц молока, грн	848,86	801,98	850,00	100,1
Ціна реалізації 1ц молока, грн	1124,78	1365,7	1738	154,5
Прибуток на 1ц молока, грн	275,92	563,76	887,99	321,8
Рівень рентабельності, %	32,5	70,3	104,5	x

Позитивним моментом у досліджуваному підприємстві є вагоме зростання ціни реалізації на 54,5%, тому як наслідок, прибуток на 1ц збільшився в три рази, а рівень рентабельності досягнув свого пікового значення – 104,5%, проти 32,5% у 2022 році (табл.2.1, рис.2.13 ).

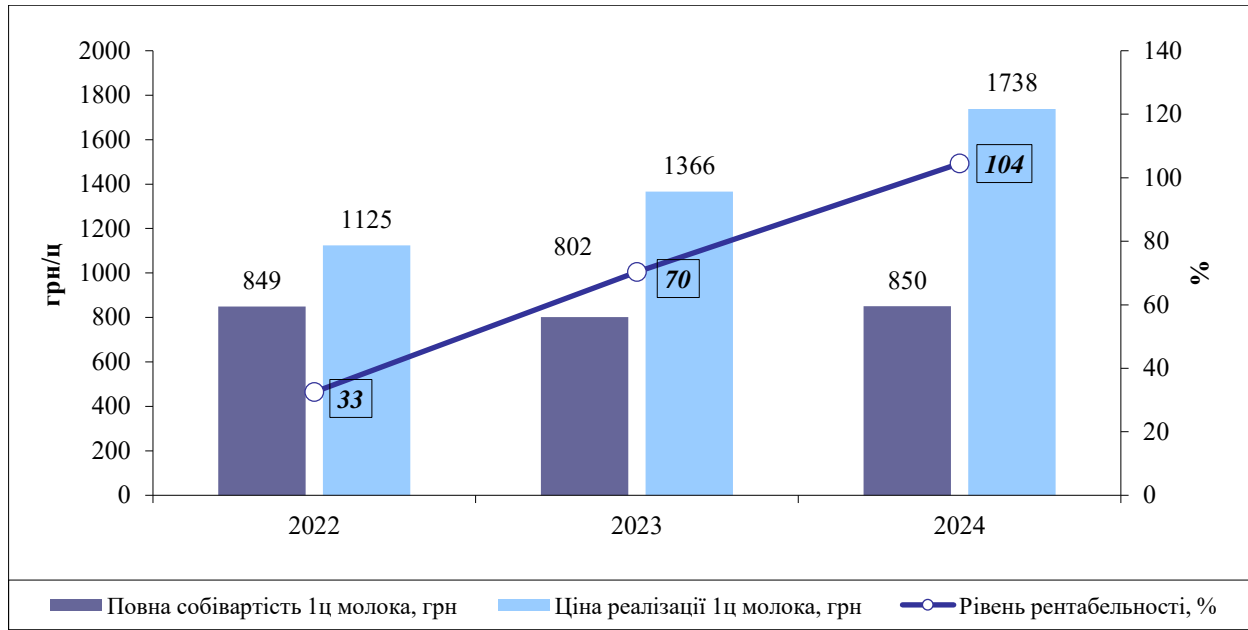


Рис. 2.13. Динаміка показників ефективності виробництва молока

Зважаючи на вагоме збільшення прибутку в 2024р. у порівнянні із 2022р. від реалізації молока дослідимо які основні фактори вплинули на його зміну (табл.2.18). Так, в 2024р. у порівнянні із 2022р. кількість реалізованої продукції збільшилась на 4,6 тис. ц, при цьому прибуток від продажу молока збільшився на 16525 тис. грн. Аналізом встановлено, що прибуток збільшився за рахунок збільшення обсягу реалізації молока на 1266 тис. грн, а за рахунок підвищення ціни реалізації на 15287 тис. грн. За рахунок практично незмінної собівартості продукції прибуток зменшився на 28 тис. грн.

Таблиця 2.18

### Вплив факторів на зміни маси прибутку від реалізації молока

Показник	2022 р.	2024 р.	Відхилення
Реалізовано, тис. ц	20,3	24,9	4,6
Прибуток тис грн	5612	22137	16525
Повна собівартість 1ц, грн	848,86	850,00	1,14
Ціна реалізації 1ц, грн	1124,78	1737,99	613,20
Прибуток 1ц молока, грн	275,92	887,99	612,06
Зміна маси прибутку тис. грн	16525		
у т.ч. за рахунок:			
обсягу реалізації	1266		
собівартості	-28		
ціни реалізації	15287		

Основним напрямом подальшого розвитку молочного скотарства і підвищення його економічної ефективності є забезпечення конкурентоспроможного виробництва продукції на основі зміцнення та

вдосконалення кормової бази і підвищення рівня годівлі сільськогосподарських тварин.

Недостатня забезпеченість тварин повноцінними кормами та їх незбалансованість досить часто є основною причиною низької продуктивності корів. Повноцінна годівля корів дає змогу отримувати високу молочну продуктивність, бо вона має значний вплив не лише на підвищення надоїв, але і на якість молока, адже при недостатній годівлі зменшуються надої і знижується жирність молока.

Таблиця 2.19

## Динаміка витрат кормів, ц

Показник	Обсяг концентрованих кормів	Обсяг грубих кормів	Обсяг соковитих кормів	Обсяг інших видів кормів
<b>2022 р.</b>				
Корови та бугаї-плідники молочного стада	9150	8475	47903	3240
Інша велика рогата худоба	340	2847	6532	278
<b>2023 р.</b>				
Корови та бугаї-плідники молочного стада	9661	10863	20920	3325
Інша велика рогата худоба	205	3725	7761	322
<b>2024р.</b>				
Корови та бугаї-плідники молочного стада	9983	12617	84898	6610
Інша велика рогата худоба	607	2633	10313	226

Аналіз динаміки витрат кормів в ТОВ «ФК ЛДД» свідчить, що обсяг концентрованих, грубих, соковитих та інших видів кормів в 2024р. є більшим у порівнянні із 2022р. (табл.2.19).

Так, у 2022р. обсяг концентрованих кормів для корів та бугаїв-плідників становив 9150 ц, а у 2024р. – 9983 ц, що більше на 9,1%. Обсяг грубих кормів збільшився за цей період на 48,9%, соковитих на 77,2%, інших видів кормів в два рази. Отже, найбільше за досліджуваний період збільшився обсяг соковитих та інших видів кормів, а найменше – концентрованих (рис. 2.14).

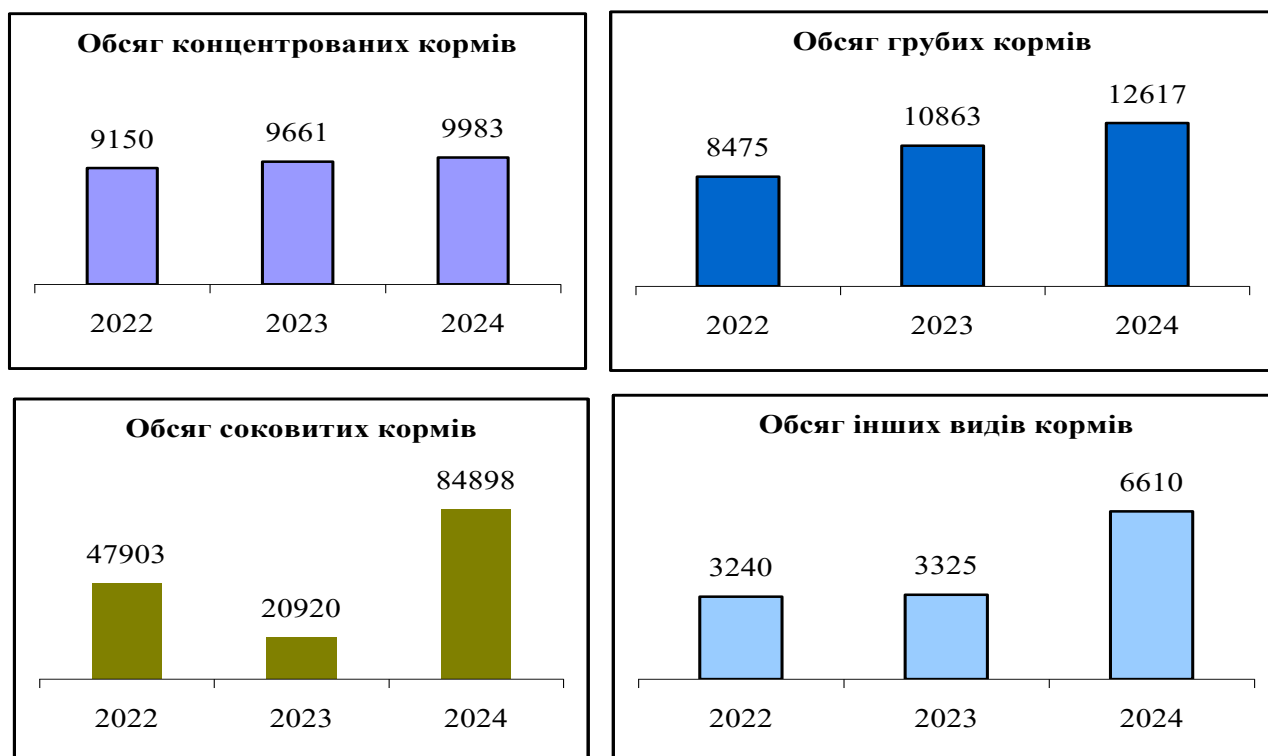


Рис. 2.14. Динаміка обсягу кормів у ТОВ «ФК ЛДД», ц

Отже, організація повноцінної кормової бази для якісного годування тварин є важливою умовою збільшення обсягу продукції тваринництва та підвищення економічної ефективності виробництва загалом. При повноцінній годівлі збільшується продуктивність тварин, зменшуються витрати корму на одиницю тваринницької продукції і, як наслідок, забезпечується економія витрат на її виробництво.

## ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Аналіз складу сільськогосподарських угідь в досліджуваному підприємстві свідчить, що їх площа у 2024р. становила 2959 га, що на 6,2% менше у ніж у 2022р. Всю наявну площу сільськогосподарських угідь господарство використовує під рілля.

Аналіз динаміки забезпеченості підприємства основними засобами свідчить, що їх первісна вартість на протязі останніх трьох років є незмінною, збільшилась лише на 8,6% у 2024р. у порівнянні із 2022роком. Вартість необоротних активів також на протязі даного періоду практично не зазнала змін, її зростання складає 4,7%.

Аналіз структури грошових надходжень від реалізації продукції у 2024р. свідчить, що основні кошти господарство отримувало від реалізації зернових культур, питома вага яких збільшилися до 39,7%. Лідерами серед зернових культур у 2024р. є пшениця (11%) і кукурудза на зерно (20%). Також, як і у попередніх роках молоко (22%) і цукор (21%) приносять найбільші грошові надходження підприємству від їх реалізації.

Аналіз динаміки виробництва молока в господарстві свідчить, що його виробництво в 2024р. у порівнянні із 2022р. збільшилося на 22%. Цьому сприяло зростання поголів'я корів на 17,7%, та збільшення продуктивність худоби на 3,6%.

Вагоме зростання ціни реалізації молока на 54,5%, позитивно вплинуло на збільшення прибутку (на 1ц збільшився в три рази), а рівень рентабельності досягнув свого пікового значення – 104,5%, проти 32,5% у 2022 році.

Аналіз динаміки витрат кормів свідчить, що обсяг концентрованих, грубих, соковитих та інших видів кормів в 2024р. є більшим у порівнянні із 2022р.

Отже, повноцінна годівля сприяє збільшенню продуктивності тварин, зменшенню витрат корму на одиницю тваринницької продукції і, як наслідок, забезпечується економія витрат на її виробництво.

## РОЗДІЛ 3

### НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІ МОЛОКА

#### 3.1. Прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшення поголів'я корів

Аналіз виробництва молока в досліджуваному підприємстві свідчить, що його виробництво є найприбутковішим для господарства. Тобто виробництво продукції рослинництва не приносить підприємству таких прибутків як виробництво молока. Тому, зважаючи на це в роботі здійснено прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшення поголів'я корів на 100 та 200 голів. Вихідними даними для прогнозування є розрахунок потреби в кормах на 1 корову при продуктивності худоби 9000кг (табл.3.1).

Таблиця 3.1

#### Розрахунок потреби в кормах на 1 корову (продуктивність корів за рік – 9000 кг)

	Структура кормів, %	Витрати кормів на 1 ц продукції, ц корм. од.	Вміст кормових одиниць в 1 ц фізичних кормів	Потреба фізичних кормів на 1 ц молока, ц	Потреба на 1 корову		урожайність		Необхідна площа вищущу- вання, га
					ц кормових одиниць	фізичних кормів, ц	ц/га	ц корм.од. /га	
<b>Всього</b>	<b>100,00</b>	<b>0,86</b>			<b>77,40</b>				<b>1,79</b>
<i>в т.ч.:</i>									
<b>Концентровані</b>	<b>29,00</b>	<b>0,25</b>			<b>22,45</b>	<b>18,55</b>			<b>0,31</b>
<i>в т.ч.:</i>									
пшениця	7,40	0,06	1,20	0,05	5,73	4,77	60	72	0,08
кукурудза	6,46	0,06	1,34	0,04	5,00	3,73	80	107	0,05
овес	3,17	0,03	1,00	0,03	2,45	2,45	45	45	0,05
ячмінь	11,97	0,10	1,22	0,08	9,26	7,59	60	73	0,13
<b>Грубі</b>	<b>21,00</b>	<b>0,18</b>		<b>0,00</b>	<b>16,25</b>	<b>43,25</b>			<b>0,77</b>
<i>в т.ч.:</i>									
сіно	9,00	0,08	0,50	0,15	6,97	13,93	35	18	0,40
сінаж	11,00	0,09	0,33	0,29	8,51	25,80	70	23	0,37
солома	1,00	0,01	0,22	0,04	0,77	3,52	55	12	0,06
<b>Соковиті</b>	<b>20,00</b>	<b>0,17</b>		<b>0,00</b>	<b>15,48</b>	<b>77,61</b>			<b>0,27</b>
<i>в т.ч.:</i>									
силос	13,00	0,11	0,23	0,49	10,06	43,75	250	58	0,17
корнеплоди	7,00	0,06	0,16	0,38	5,42	33,86	350	56	0,10
<b>Зелені</b>	<b>30,00</b>	<b>0,26</b>	<b>0,00</b>	<b>0,00</b>	<b>23,22</b>	<b>124,70</b>			<b>0,45</b>
<i>в т.ч.:</i>									
пасовищні	4,00	0,03	0,24	0,14	3,10	12,90	150	36	0,09
сіяні	26,00	0,22	0,18	1,24	20,12	111,80	250	45	0,45

Структура раціону для повноцінної годівлі худоби за нормативом (при продуктивності корів 9000 кг) повинна включати 29% концентрованих кормів, 21% грубих, 20% соковитих та 30% зелених кормів. Відповідно до цього потреба на 1 корову становить 22,45 ц корм. од. концентрованих кормів, 16,25 ц корм. од. грубих кормів, 15,48 ц корм. од. соковитих кормів, 23,22 ц корм. од. зелених кормів. Аналогічно така потреба наведена і у фізичних одиницях (ц).

Враховуючи урожайність кормових культур нами розраховано необхідну кормову площу на 1 корову для повноцінного забезпечення худоби в кормах. Розрахунки свідчать, що така площа становить 1,79 га, з неї 0,31га – площа під концентрованими кормами, 0,77 га – площа під грубими кормами, 0,27 га – площа під соковитими кормами, 0,45 га – під зеленими кормами.

Таблиця 3.2

### Розрахунок прибутку по господарству ( за фактичними даними 2024 р.)

	Площа, га	Структура посівних площ, %	Урожайність	Ціна 1 ц, грн	Повна собівартість 1 ц, грн	Прибуток 1 ц, грн	Прибуток 1 га, грн	Прибуток усього, тис. грн
Посівна площа	<b>2995</b>							
пшениця озима	593	19,8	65,1	620	596	24	1565	928
ячмінь озимий	266	8,9	44,0	497	1034	-537	-23635	-6294
кукурудза	603	20,1	59,5	644	425	219	13041	7861
горох	155	5,2	25,6	1025	1237	-212	-5438	-843
соя	165	5,5	15,4	1585	2221	-636	-9778	-1613
ріпак озимий	242	8,1	33,8	2536	1726	810	27422	6636
соняшник	521	17,4	21,5	1367	1447	-79	-1706	-889
цукровий буряк	450	15,0	415,6	138	127	11	4420	1989
	Поголів'я, голів		Продуктивність, кг				Прибуток на 1 голову, тис. грн	
Молоко	292		8637	1738	850	888	76698	22396
<b>Усього</b>								<b>30171</b>

Як уже зазначалося раніше, найбільший прибуток досліджуване підприємство отримує від виробництва молока. Так, в 2024р. при фактичній продуктивності худоби 8637 кг в рік та фактичній ціні реалізації 1ц молока - 1738 грн підприємство отримало 22396 тис. грн прибутку від реалізації молока. При

цьому загальний прибуток по підприємству в 2024р. становив 30171 тис. грн, тобто частка грошових надходжень від реалізації молока становить – 74,2%, а прибуток на 1 гол. худоби становить - 76698 грн.

Таблиця 3.3

**Прогноз прибутку підприємства за умови збільшення поголів'я корів на  
100 голів**

	Площа, га	Структура посівних площ,	Урожайність	Ціна 1 ц, грн	Повна собівартість 1 ц, грн	Прибуток 1 ц, грн	Прибуток 1 га, грн	Прибуток усього, тис. грн
Посівна площа	<b>2816</b>							
пшениця озима	558	19,8	65,1	620	596	24	1565	872
ячмінь озимий	250	8,9	44,0	497	1034	-537	-23635	-5917
кукурудза	567	20,1	59,5	644	425	219	13041	7390
горох	146	5,2	25,6	1025	1237	-212	-5438	-792
соя	155	5,5	15,4	1585	2221	-636	-9778	-1517
ріпак озимий	228	8,1	33,8	2536	1726	810	27422	6239
соняшник	490	17,4	21,5	1367	1447	-79	-1706	-836
цукровий буряк	423	15,0	415,6	138	127	11	4420	1870
	Поголів'я, голів		Продуктивність, кг				Прибуток на 1 голову, тис. грн	
Молоко	392		8637	1738	850	888	42780	30066
<b>Усього</b>								<b>37375</b>

Враховуючи, що для повноцінної годівлі худоби на 1 корову потрібно 1,79 га посівної площі кормових культур, тому при збільшенні поголів'я худоби на 100 гол. необхідна площа під кормовими культурами в господарстві має становити  $(100 \times 1,793 = 179,3)$  га. При цьому загальна посівна площа в господарстві зменшиться на 179,3 га, проте сама її структура залишиться незмінною. Прибуток від реалізації молока збільшиться до 30066 тис. грн, а відповідно прибуток в цілому по господарству збільшиться до 37375 тис. грн, тобто на 7204 тис. грн (табл. 3.3).

**Прогноз прибутку підприємства за умови збільшення поголів'я корів на  
200 голів**

	Площа, га	Структура посівних площ, %	Урожайність	Ціна 1 ц, грн	Повна собівартість 1 ц, грн	Прибуток 1 ц, грн	Прибуток 1 га, грн	Прибуток усього, тис. грн
	<b>2636</b>							
пшениця озима	522	19,8	65	620	596	24	1565	817
ячмінь озимий	234	8,9	44	497	1034	-537	-23635	-5540
кукурудза	531	20,1	60	644	425	219	13041	6920
горох	136	5,2	26	1025	1237	-212	-5438	-742
соя	145	5,5	15	1585	2221	-636	-9778	-1420
ріпак озимий	213	8,1	34	2536	1726	810	27422	5842
соняшник	459	17,4	21	1367	1447	-79	-1706	-782
буряк цукровий	396	15,0	416	138	127	11	4420	1751
	Поголів'я, голів		Продуктивність, кг				Прибуток на 1 голову, тис. грн	
Молоко	492		8637	1738	850	888	42780	37736
<b>Усього</b>								<b>44580</b>

Аналогічно здійснено прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшенні поголів'я худоби на 200 гол. Розрахунки свідчать, що необхідна площа під кормовими культурами в господарстві має становити ( $200 \times 1,793 = 358,6$  га). Відповідно, при цьому загальна посівна площа в господарстві зменшиться на 358,6 га, проте, як і в попередньому прогнозі, сама її структура залишиться незмінною. Як наслідок, прибуток від реалізації молока збільшиться до 37736 тис. грн, а відповідно прибуток в цілому по господарству збільшиться до 44580 тис. грн, тобто на 14409 тис. грн (табл. 3.4).

### 3.2. Впровадження інноваційних технологій при виробництві молока

Впровадження інноваційних технологій в аграрний сектор економіки України є складним процесом, так як він є довготривалим, вимагає відповідних професійних компетенцій та супроводу. В цілому, впровадження інноваційних моделей розвитку у аграрні підприємства можливе на основі використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій, комплексного виробничого, організаційного, комерційного, фінансового, ринкового підходу, що задовольняють потреби розвитку галузі тваринництва. Основні етапами системного підходу до процесу виробництва молока включають п'ять складових: тварина, годівля, умови утримання, обладнання та машини, персонал [25].

В цілому ці п'ять складових утворюють складну біотехнологічну систему виробництва молока: «людина – машина – тварина». Підвищення загальної продуктивності худоби вирішується завдяки розробці сукупності сучасних технічних та економічних рішень проектування підприємства, нормативної документації (проектів реконструкції або нового будівництва, розробки нормативних документів чи стандартів). Реалізація таких проектів в змозі забезпечити прибуткове виробництво молока. Конкурентоспроможність виробництва молока потребує, щоб діяльність підприємства була налагоджена у відповідності із міжнародними стандартами, які регламентують показники затрат праці, виробничих ресурсів та визначають якісні показники молока і молокопродуктів. Комфортні умови утримання тварин, раціональна годівля, ветеринарний догляд, автоматизація виробничих процесів дозволяють отримувати високоякісне молоко, як сировину для подальшої переробки. Наукові принципи управління проектуванням виробничих комплексів є важливим елементом інноваційного підходу при виробництві молока.

Першим науковим принципом управління розвитку підприємства є принцип системності [25, 4], коли в ручному режимі системою управляє людина, в автоматизованому режимі – за допомогою системи автоматизованого управління.

Другим принципом є принцип технологічності, коли в цілому технологічний процес розглядають як систему злагоджених, взаємозалежних

процесів і операцій, використання яких направлене на отримання прибуткової конкурентоспроможної продукції. При цьому збільшення виробництва молока та одночасна оптимізація витрат забезпечується завдяки впровадженню екологічно безпечних, ресурсозберігаючих технологій утримання, доїння корів, впровадженню новітніх засобів автоматизації, створення сучасних ферм та комплексів.

Енергоємність виробництва молока прямим чином залежить від складу потокової лінії або структури технологічних операцій. Ключове значення в енергозбереженні належить організаційно-економічним факторам. Заощадження та збереження енергоресурсів у процесі виробництва молока досягається за рахунок підвищення рівня кваліфікації працівників, які обслуговують усі технічні процеси, що є важливим методом удосконалення використання енергетичного потенціалу підприємства. Нині, перспективним напрямом вважається зниження енергоємності виробництва молока та підвищення рівня продуктивності худоби внаслідок використання високопродуктивних порід та поліпшення їхнього генетичного потенціалу.

Інноваційним підходом при виробництві молока вважається автоматизоване або роботизоване доїння. Застосування комплектів сучасного обладнання іноземних фірм таких як «Impulsa», «Cebos», «Alfa Laval», «DeLaval», «Lely», які оснащені автоматизованою системою управління основними технологічними процесами, дозволяє фахівцям вести індивідуальний облік продуктивності під час кожного доїння. При цьому можна відслідкувати низку важливих технологічних показників: тривалість процесу доїння, період лактації, швидкість молоковіддачі, повноту видоювання корови, надій на корову за одну хвилину, температуру молока, тощо [14,20,25].

На сьогодні, висока енергоємність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах обумовлена використанням малоефективних, енерговитратних технологій, тому досить часто результатом є низький рівень дохідності за високих затрат енергоносіїв. Тому, виникає завдання пошуку нових техніко-технологічних рішень, які дадуть можливість зменшити витрати палива та електроенергії на виробництво молока.

Використання нетрадиційних джерел енергії (сонця, води, повітря, біогазу) задовольняє потребу в енергетичних ресурсах для невеликих за розміром молочних ферм. В умовах сьогодення частка сонячної енергії, яка акумульована у виробництво аграрної продукції, займає в енергетичному балансі рослинництва близько 80-85%, в тваринництві 40-60%. Проте, у зв'язку з тим, що в країні затяжний осінньо-зимовий період, коли сонячний день значно коротший ніж влітку, сонячної енергії для виробництва молока може не вистачати [2].

Тому, для ефективного функціонування енергетичних ресурсів підприємства варто застосовувати комбіновану систему із використанням сонячної енергії та енергії вітру чи біогазу, або ж сонячної енергії та енергії води. Для малих фермерських господарств саме енергія вітру є додатковим джерелом енергопостачання. Для кліматичних умов України надходження вітрової енергії становить 5,2 МВт год/м<sup>2</sup>, а при коефіцієнті використання вітру - 0,35. Рослинні відходи та рештки гнойової маси акумулюють у біогаз, який використовують як паливо. Як приклад, одна біогазова установка може повністю забезпечувати діяльність молочної ферми із поголів'ям корів 300 голів [2,14].

Отже, як свідчить попередній аналіз, для ефективного ведення молочного скотарства варто використовувати комплексний підхід систематизації, автоматизації, механізації, впровадження інноваційних та ресурсозберігаючих технологій.

Нині, особливої актуальності на молокопереробних підприємствах набирає цифровізація виробничих процесів за рахунок впровадження Індустрії 4.0. Інноваційні технології інтегруються як на рівні ферм, так і на молокопереробних заводів. Так, на рівні молочних ферм прикладом впровадження робототехніки є автоматизовані доїльні зали. Тварини потрапляють у такі зали без додаткового спонукання, і деяких із них доять три рази на день, що збільшує обсяг молока, який отримує фермер.

Мікро-чіпи, які встановлені на коровах дають можливість інтегрувати дані про них на комп'ютерних базах, де збирається значна кількість даних про тварин, враховуючи кількість кроків, частоту жування кормів тощо. Термін

використання зазначених робототехнічних доїльних машин складає близько 13 років, а потім необхідні подальші інвестиції в оновлення такого устаткування.

Визначення оптимального часу, коли корова перебуває в теплі для ефективного розмноження, доступне за допомогою додатку MooCow, який розробила Dairy Master (Ірландія), разом з додатком MooMonitor для керівництва тваринами у середині приміщенні. Також варто зауважити за датчик, який створений компанією MooCall. Його прикріплюють до коров'ячого хвоста, який взмозі контролювати ситуацію під час народження телят і відправляти SMS-повідомлення для фермера [46].

Також є приклади підприємств у яких запроваджено роботизоване випоювання телят роботом-автонапувалкою PAULA, підгортання корму здійснюється роботом-підгортачем BATLER GOLD, а автоматизоване визначення охоти в корів, хворих тварин та управління комфортом і годівлею за допомогою системи HEATIME [19].

Зазначимо, що розвиток молочного скотарства як однієї із важливих галузей сільського господарства можна впевнено віднести до четвертого технологічного укладу, який має на увазі повну механізацію виробничих процесів. Проте, поєднання автоматизації та комп'ютеризації виробничих процесів за збереження відповідної частки ручної праці (масаж вимені, закріплення доїльного обладнання та ін.), у рамках загальної класифікації, практично займає проміжне місце. Як зазначають експерти, внаслідок своєї специфіки сільське господарство розвивається за своєю власною траєкторією на протязі усієї історії людства, поєднує між собою наступні технологічні уклади: інтенсивно-технократичний, природно-інноваційний та натуральний, кожен із яких притаманний конкретній категорії господарств. Досить подібне розмежування відбувається на основі різних масштабів відтворення, а також можливостей залучення капіталу, земельних та людських ресурсів [33].

Отже, забезпечення стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств, які займаються виробництвом молока має стратегічне значення для вітчизняної економіки, і це повинно забезпечуватися не лише в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни, але й для диверсифікації економіки,

ефективного розвитку сільських громад, збільшення зайнятості сільського населення тощо, і як результат – економічної незалежності країни.

### **3.3. Посилення позицій на ринку через об'єднання виробників**

На сучасному етапі, для галузі молочного скотарства характерний прояв значної кількості дестабілізуючих чинників внутрішнього середовища:

- відставання в технологічному забезпеченні, особливо в господарствах населення, які займають значну частку у виробництві молоко-сировини;
- порушення науково-обґрунтованих вимог відтворення поголів'я стада;
- відсутність належної ефективної кормової бази;
- порушення техніко-технологічних вимог утримання молочної худоби;
- недостатня кількість потужностей для первинної обробки молока;
- низький рівень дохідності сільськогосподарських виробників, який не дає змоги здійснити розширене відтворення та інші [33,4].

До того ж, через зростання вимог до якості та безпечності молока продовжує знижуватися частка молока, що надходить від господарств населення на промислову переробку. Зазначимо, що у загальному виробництві молока найбільша питома вага господарств населення була у 2010 р. – 80,3%, у 2024 р. вона зменшилася до 62,2%.

Нині, в Україні відбувається поступовий перехід харчової переробки молока виключно на сировину екстра гатунку, яке взмоє виробляти лише сільськогосподарські підприємства. Відповідно до Наказу 118 Мінагрополітики від 12 березня 2019 р., по завершенню воєнного стану молокопереробні підприємства зможуть використовувати в якості сировини лише молоко екстра гатунку, яке повністю відповідає європейським нормам якості. Дослідження свідчать, що невеликі підприємства не здатні збільшувати витрати на виробництво і тому найбільш прибутковими і стійкими до викликів є молочно-товарні ферми, що мають поголів'ям корів понад 400 голів.

Згідно даних держкомстату, 88% молока, яке надходить на переробку, виробляється сільськогосподарськими підприємствами і тому зменшення надоїв

у господарствах населення в даному випадку не дуже впливає на виробництво молочної продукції в промислових обсягах [42].

У господарствах населення у порівнянні із сільськогосподарськими підприємствами значно нижча продуктивність худоби. До того ж в даних господарствах відмічається низька продуктивність праці, відсутність належних санітарних умов при утриманні та доїнні корів.

Тому, нині увага державних органів в значній мірі зосереджена переважно на проблемі ліквідації молока низької якості за рахунок відмови від продукції, виробленої в господарствах населення. На противагу цьому, зазначимо, що водночас трапляється досить багато випадків продажу неякісної продукції для споживачів і в роздрібній торгівлі. Тому, вважаємо, що проблеми з якістю молока, яке виробляється в господарствах населення, можуть виникати на етапі знеособленого його збору та відправки на переробні підприємства, коли дійсно можливі зловживання. Адже молоко, яке виробляється селянами, особливо для власного споживання, рідним та знайомим – є дуже якісним.

На думку Шпичака О. М. та багатьох інших науковців [47,1,4,5,14,18] на даний час для вирішення проблеми виробництва молока високої якості потрібно спрямувати всі економічні й організаційні зусилля на переформування виробництва молока, тобто господарствах населення, які мали від 1 до 3 голів повинні будуть утримувати мінімум до 15-40 голів, що приведе до створення мініферм, ліквідації знеособлення його продажу і поєднає в одному виробничому процесі виробника та відповідального реалізатора.

Тому, для збереження поголів'я худоби господарства населення потрібно об'єднати в сімейні молочні ферми (кооперативи), адже молоко другого ґатунку, виробниками якої в більшості випадків є дані господарства, згідно міжнародних стандартів не може використовуватися для виробництва експорто-орієнтованих молочних продуктів. Міжнародна статистика свідчить, що більша половина виробленого в світі молока переробляється саме кооперативами, адже в такій бізнес-моделі найкраще реалізуються інтереси виробників молоко-сировини й переробної промисловості [41,42].

Досить цікавими є дослідження Вадима Чагаровського, який спробував спрогнозувати, якою може бути молочна галузь в Україні через сім років. Вчені за приклад взяли таку країну, як Нідерланди, де станом на 2022 рік 57 підприємств виробили 14 млн т молока.

Таблиця 3.5

### Якою має бути молочна галузь в 2030р.

Країна/категорія	Нідерланди, 2022р.	Україна, 2030р.
Заготівля молока	14 млн т	8 млн т
% молока, що переробляється	99%	70%
Переробні заводи	57	75
Середня продуктивність/завод	1500т	500т
Великі переробні заводи	1,5 млн т (сир, масло, сухе молоко, згущене молоко)	0,5 млн т
Дослідні центри	WUR, HAL	При СМПУ
Інвестиції в останні три роки	€ 2,0 млрд	€ 3,0 млрд

Джерело: Український клуб аграрного бізнесу, Спілка молочних підприємств України

Вадим Чагаровський також сподівається, що за цей час збільшиться кількість молокозаводів, які переробляють більше 500 тис. т молока в рік. Станом на сьогодні таких заводів 12, до того ж їх виробництво відповідає всім європейським вимогам [7] :

Також в Україні до 2030 р. має запрацювати Науково-дослідний центр при «Спілці молочних підприємців», який буде займатися виключно розробкою нових молочних продуктів та проблемами їхньої реалізації. Наразі в Нідерландах працюють два таких центри.

Для здійснення даного прогнозу потрібне збільшення інвестицій у молочну галузь, адже у Нідерландах - за останні три роки молочна галузь отримала €2 млрд, молочна галузь України потребує - €3 млрд.

Отже, на думку експертів [14,18,2,41] мають відбутися суттєві зміни на законодавчому рівні, а саме: зміни до Податкового та Кримінального кодексів, зниження ПДВ на весь асортимент молочних продуктів, відміна ПДВ на імпортоване інноваційне обладнання, прийняття Закону про торгівлю та проекту Закону про упаковку та відходи.

### ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Аналіз виробництва молока в досліджуваному підприємстві свідчить, що його виробництво приносить найбільші прибутки. Натомість виробництво продукції рослинництва не приносить підприємству таких прибутків. Тому, зважаючи на це в роботі здійснено прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшення поголів'я корів на 100 та 200 голів.

В роботі здійснено прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшенні поголів'я худоби на 100 гол. При цьому прибуток від реалізації молока збільшиться до 30066 тис. грн, а відповідно прибуток в цілому по господарству збільшиться до 37375 тис. грн, тобто на 7204 тис. грн.

Аналогічно здійснено прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшенні поголів'я худоби на 200 гол. Розрахунки свідчать, що прибуток від реалізації молока збільшиться до 37736 тис. грн, а відповідно прибуток в цілому по господарству збільшиться до 44580 тис. грн, тобто на 14409 тис. грн.

Інноваційним підходом при виробництві молока може бути застосоване автоматизоване або роботизоване доїння. Застосування комплектів сучасного іноземного обладнання «Impulsa», «Cebos», «Alfa Laval», «DeLaval», «Lely», що оснащені автоматизованою системою управління, дозволяє працівникам вести індивідуальний облік продуктивності худоби під час кожного доїння, одночасно відслідковуючи низку важливих технологічних показників: тривалість процесу доїння корови, період її лактації, швидкість молоковіддачі, повноту видоювання тварини, надій на одну корову за хвилину та температуру молока.

В роботі представлено дослідження Вадима Чагаровського і його команди, які спробували спрогнозувати, якою може бути молочна галузь в Україні через сім років. За приклад вчені взяли Нідерланди, де станом на 2022 рік 57 підприємств виробили 14 млн т молока. На думку експертів для здійснення прогнозу потрібно збільшувати інвестиції у молочну галузь, адже у Нідерландах - за останні три роки молочна галузь отримала €2 млрд, а молочна галузь України потребує - €3 млрд.

## ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснений аналіз діяльності підприємства в ТОВ «ФК ЛТД» та виробництва молока зокрема дозволив зробити наступні висновки:

1. Аналіз складу і структури сільськогосподарських угідь досліджуваного господарства ТОВ «ФК ЛТД» свідчить, що у 2024р. його площа сільськогосподарських угідь становила 2959 га, що на 6,2% менше у ніж у 2022р. Зазначимо, що всю площу сільськогосподарських угідь підприємство використовує під рілля.

2. Аналіз динаміки забезпеченості підприємства основними засобами у 2024р. у порівнянні із 2022 р. та їх використання свідчить, що первісна вартість основних засобів на протязі останніх трьох років є практично незмінною, збільшилась лише на 8,6%. Серед негативних моментів відмічається висока ступінь зносу основних засобів на підприємстві. Проте, незважаючи на досить вагомому ступінь зносу основних засобів на підприємстві основні засоби використовуються досить ефективно, про що свідчить збільшення капіталовіддачі (на 80,7%), та зменшення капіталомісткості на 45,5%.

3. Аналіз структури грошових надходжень від реалізації продукції у 2024р. свідчить, що основні надходження дане господарство отримувало від реалізації зернових культур, які збільшилися до 39,7%. Лідерами серед зернових культур знову ж таки є пшениця (11%) і кукурудза на зерно (20%). Також, як і у попередніх роках молоко (22%) і цукор (21%) приносять найбільші грошові надходження підприємству від їх реалізації. Тому, зазначимо, що на протязі трьох останніх років спеціалізація підприємства є незмінною і її формують зернові культури (пшениця і кукурудза на зерно), молоко і цукор.

4. У 2024р. рентабельними для підприємства стали такі культури озимий ріпак (47%), цукровий буряк (0,8%) та інша продукція (104%). Всі інші культури були збитковими для підприємства.

5. Аналіз динаміки виробництва молока свідчить, що його виробництво в 2024р. у порівнянні із 2022р. збільшилося на 22%. На таке збільшення в більшій мірі мало вплив як зростання поголів'я корів на 17,7%, так як продуктивність худоби зросла лише на 3,6%.

6. В 2024 році в структурі собівартості молока найбільшу питому вагу займали матеріальні витрати (71,4%), частка яких в динаміці зросла на 1,7 пункти, що вказує на підвищення матеріаломісткості галузі. Досить значну частку у матеріальних витратах займають витрати на корми – 64,9%, це свідчить про те, що підприємство має досить високу залежність від ринкових цін на корми.

7. Незважаючи на підвищення виробничої собівартості молока (на 39,11%) повна собівартість 1ц молока за період 2022-2024рр. збільшилася лише на 0,1%, тобто практично не змінилася за останні три роки. Позитивним моментом у досліджуваному підприємстві є вагоме зростання ціни реалізації на 54,5%, тому як наслідок, прибуток на 1ц збільшився в три рази, а рівень рентабельності досягнув свого пікового значення – 104,5%, проти 32,5% у 2022 році.

8. Зважаючи на вагоме збільшення прибутку в 2024р. у порівнянні із 2022р. від реалізації молока досліджено які основні фактори вплинули на його зміну. Аналізом встановлено, що прибуток збільшився за рахунок збільшення обсягу реалізації молока на 1266 тис. грн, а за рахунок підвищення ціни реалізації на 15287 тис. грн. За рахунок практично незмінної собівартості продукції прибуток зменшився на 28 тис. грн.

9. Аналіз динаміки витрат кормів в ТОВ «ФК ЛДД» свідчить, що обсяг концентрованих, грубих, соковитих та інших видів кормів в 2024р. є більшим у порівнянні із 2022р. Так, у 2022р. обсяг концентрованих кормів для корів та бугаїв-плідників становив 9150 ц, а у 2024р. – 9983 ц, що більше на 9,1%. Обсяг грубих кормів збільшився за цей період на 48,9%, соковитих на 77,2%, інших видів кормів в два рази. Отже, найбільше за досліджуваний період збільшився обсяг соковитих та інших видів кормів, а найменше – концентрованих.

10. В роботі здійснено прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшенні поголів'я худоби на 100 гол. Враховуючи, що для повноцінної годівлі худоби на 1 корову потрібно 1,79 га посівної площі кормових культур, тому при збільшенні поголів'я худоби на 100 гол. необхідна площа під кормовими культурами в господарстві має становити  $(100 \times 1,793 = 179,3 \text{ га})$ . При

цьому загальна посівна площа в господарстві зменшиться на 179,3 га, проте сама її структура залишиться незмінною. Прибуток від реалізації молока збільшиться до 30066 тис. грн, а відповідно прибуток в цілому по господарству збільшиться до 37375 тис. грн, тобто на 7204 тис. грн.

11. Аналогічно здійснено прогноз збільшення прибутку підприємства за умови збільшенні поголів'я худоби на 200 гол. Розрахунки свідчать, що необхідна площа під кормовими культурами в господарстві має становити  $(200 \times 1,793 = 358,6 \text{ га})$ . Відповідно, при цьому загальна посівна площа в господарстві зменшиться на 358,6 га, проте, як і в попередньому прогнозі, сама її структура залишиться незмінною. Як наслідок, прибуток від реалізації молока збільшиться до 37736 тис. грн, а відповідно прибуток в цілому по господарству збільшиться до 44580 тис. грн, тобто на 14409 тис. грн.

12. Для вирішення проблеми виробництва молока високої якості потрібно спрямувати всі економічні й організаційні зусилля на переформування виробництва молока, тобто господарствах населення, які мали від 1 до 3 голів повинні будуть утримувати мінімум до 15-40 голів, що приведе до створення мініферм, ліквідації знеособлення його продажу і поєднає в одному виробничому процесі виробника та відповідального реалізатора.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Moskalenko A. M, Kolosha V. P. (2020) Concentration as a Factor in the Formation of Economic Efficiency of Milk Production in Agricultural Enterprises. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 5(32). doi: 10.31435/rsglobal\_ijite/30122020/7331
2. Sabluk, P. (2020). Urgent steps for consideration when implementing market land relations. *Ekonomika APK*, 27(2), 126-134. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202002126>
3. АВМ Асоціація виробників молока. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/pro-avm>
4. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, практика, аналіз: монографія. Київ: КНЕУ, 2005. 292 с.
5. Батракова Т.І. Сутність поняття «економічна ефективність» діяльності підприємства в ринкових умовах. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2015. № 1 (69), ч. 1. С. 172-178
6. Білоцерківський район. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD>
7. Вадим Чагаровський: Яким був 2023 рік для виробників та переробників молока? URL: <https://uadairy.com/vadym-chagarovskyj-yakym-buv-2023-rik-dlya-vyrobnykiv-ta-pererobnykiv-moloka/>
8. Визначення та класифікація основних засобів. (2024). URL: <https://factor.academy/blog/viznachennya-ta-klasifikaciya-osnovnix-zasobiv/>
9. Вікіпедія. Економічна ефективність. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%D0%B5%D1%84%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
10. Гарафонова О. І., Василюк Н. Концептуальні підходи до процесу управління ефективністю діяльності бізнес-організацій. *Науковий журнал*

“ECONOMIC SYNERGY”. 2022. Вип. 3(5). С. 27-37.

URL: <https://doi.org/10.53920/ES-2022-3-3>.

11. Гладій М. Р., Просович О. П., Сучасний стан та перспективи розвитку молочної галузі України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». № 2 (10), 2022. С.20-27

12. Грабчук, І., Бугайчук, В., & Рудницький, В. (2023). Підвищення економічної ефективності використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами. *Економіка та суспільство*, (56).

<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-48>

13. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

14. Донець, Л. Я., Родіна, О. В., & Курбацька, Л. М. (2024). Тенденції розвитку ринку молока в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (11). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-04>

15. Економікс. Ч. 1: Вступ до економікса. Мікроекономіка. Навчальний посібник / Баула О.В., Вісіна Т.М., Лютак О.М. та ін. Луцьк : Волинь-поліграф. 2021. 320 с.

16. Затверджено зміни до Вимог до безпечності та якості молока і молочних продуктів. URL: <https://dpss.gov.ua/news/zatverdzheno-zminy-do-vymoh-do-bezpechnosti-ta-iakosti-moloka-i-molochnykh-produktiv>

17. Зміцнення та збільшення продуктивності: ключові зміни в українському молочному секторі. URL: <https://agroportal.ua/publishing/infografika/zmicnennya-ta-novi-rinki-klyuchovi-zmini-v-ukrajinskomu-molochnomu-sektori>

18. Івашина Л. Л., Бишовець Л. Г., Оліферчук О.Г. Ринок молочної продукції в Україні: асортимент та якість. Інновації та технології в сфері послуг і харчування. № 4 (14) 2024. С. 16-24 DOI: [https://doi.org/10.32782/2708-4949.4\(14\).2024.3](https://doi.org/10.32782/2708-4949.4(14).2024.3)

19. Інноваційні методи ефективного виробництва у тваринництві. URL: <https://www.pdau.edu.ua/content/innovaciyni-metody-efektyvnogo-vyrobnyctva-u-tvarynnyctvi>

20. Інформаційно-аналітичний бюлетень «Ринок молока». URL: <https://infagro.com.ua/ua/2016/04/20/bulletin-rynokmoloka>
21. Історія економічних учень: навч. посіб. П. П. Несененко, О. А. Артеменко; М-во освіти і науки України, Одес. нац. економ. ун-т. Одеса. 2017. 448 с.
22. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економічна ефективність виробництва культури свічграсу в Україні. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/136.pdf>
23. Кравченко , В. (2024). Ефективність діяльності підприємства: зміст, види та роль у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-93>
24. Кулик А. В. Теорія економічного аналізу: навч. посіб. К : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 452 с.
25. Левченко В.М. Принципи рентабельного виробництва молока. Нотатки сучасної науки. 2024. № 13. С.68-69
26. Літвінов О., Журенко А. Проблеми визначення сутності економічної ефективності. Науковий вісник «Одеського національного економічного університету». 2017. № 6. С. 67-81.
27. Методика проведення розрахунків основних показників обсягів виробництва продукції тваринництва у господарствах усіх категорій. URL: [https://www.ukrstat.gov.ua/metod\\_polog/metod\\_doc/2008/270/metod.htm](https://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2008/270/metod.htm)
28. Мірзоева, Т. (2024). Ефективність виробництва нішевих зернових культур у контексті забезпечення продовольчої безпеки і створення доданої вартості. *Економіка та суспільство*, (67). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-158>
29. Місько Г. А. Сутність поняття результативність та ефективність в менеджменті. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2020. № 3–4 (276–277). С. 97–102. URL: [http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2020/276-277/pdf/%D0%9D%D0%92%203-4%20\(276-277\)%202020.pdf#page=978](http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2020/276-277/pdf/%D0%9D%D0%92%203-4%20(276-277)%202020.pdf#page=978).

30. Місюк М. В., Заходим М. В. Розвиток ринку молока в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни. Економіка АПК. 2021. № 1. С. 34–43.

31. Назаренко І. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств. Галицький економічний вісник. 2022. № 3(76). С. 15–22. URL: [https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/39218/2/GEB\\_2022v76n3\\_Nazarenko\\_I-Economic\\_content\\_of\\_the\\_15-22.pdf7](https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/39218/2/GEB_2022v76n3_Nazarenko_I-Economic_content_of_the_15-22.pdf7).

32. Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності підприємства. Бізнес Інформ. 2020. №6. С. 190–195. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-6-190-1959>.

33. Паска І.М., Гринчук Ю.С., Радько В.І., Ткаченко К.В. Обґрунтування стратегії інноваційно-орієнтованого розвитку сільськогосподарських підприємств з виробництва молока. Економіка та управління АПК. 2021. № 1. С. 179–190.

34. Петков О. І. Економічна ефективність підприємств та фактори впливу на неї. Український журнал прикладної економіки. 2021. Том 6, № 1. С. 392–399. URL: [http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/ujae\\_2021\\_r01.pdf#page=39210](http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/ujae_2021_r01.pdf#page=39210).

35. Петков О.І. Методичні підходи до оцінювання економічної ефективності підприємств харчової галузі України. Причорноморські економічні студії. Випуск 42. 2019. С.35-39

36. Присяжнюк Н. М. Слободенюк О. І. Свиноус Н. І. Інноваційні підходи виробництва органічного молока в Україні в контексті продовольчого забезпечення населення України. Причорноморські економічні студії. 2022. Вип. 76. С. 117–122.

37. Рунчева А.С. Методичні засади оцінки економічної ефективності виробництва соняшнику. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.2/232.pdf>

38. Семисал А.В. Організаційно-економічний механізм формування та функціонування ринку молока. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 - «Економіка». 2024. URL: [https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/12113/1/Orhanizatsiyno\\_ekonomichnyy\\_mekhanizm.pdf](https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/12113/1/Orhanizatsiyno_ekonomichnyy_mekhanizm.pdf)

39. Спілка молочних підприємств України (СМПУ). URL: <https://www.facebook.com/uadairy/>
40. Стахурська С. В. Дослідження ринку молочної продукції України. Журнал стратегічних економічних досліджень. 2023. № 2(13).
41. Степасюк Л.М., Гурина К.В. Ринок молока: аналіз та вектори розвитку. Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики: Матеріали чотирнадцятої міжнар. наук.-практ. конф., 12 вересня 2025 р. Одеса: ОНЕУ, 2025. С. 44-46
42. Степасюк Л.М. Старомінський В.Б. Стан та тенденції розвитку ринку молока в Україні. Економіка та суспільство. 2024. № <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5365> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-100>
43. Талах Т.А. Оцінка економічної ефективності функціонування підприємств промисловості України. November 2021. [Економічний форум](#) 1(4):101-108 DOI:[10.36910/6775-2308-8559-2021-4-14](https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2021-4-14)
44. Україна на міжнародній виставці харчової промисловості SIAL PARIS 2024. URL: <https://qftp.org/event/ukraina-na-mizhnarodnij-vystavtsi-kharchovoi-promyslovosti-sial-paris-2024>
45. Чому варто споживати молоко? (2022). URL: <https://znaimo.gov.ua/chomu-var-to-spozhyvaty-moloko>
46. Чупріна М. О. Впровадження інноваційних технологій Індустрії 4.0 в систему управління якості молочної продукції. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2022. № 36. С. 95-100.
47. Шпичак О. М. Організаційно-економічні проблеми виробництва молока в Україні та їх вирішення. Економіка АПК. 2021. № 4. С. 24–40.